

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra bohemistiky

Bakalářská práce

**Problematika psaní velkých písmen v historii
vydávání Pravidel českého pravopisu**

The Issue of Writing Capital Letters in the History of Czech
Orthographic Handbooks

Lenka Pospíšilová

Česká filologie

Vedoucí práce: Mgr. Josef Línek, Ph.D.

Olomouc 2016

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a všechny zdroje, které jsem použila.

V Olomouci 9. 12. 2016

.....

podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce Mgr. Josefu Línkovi, Ph.D. za odborné vedení a rady, které mi poskytl k vypracování této bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat PhDr. Mileně Machalové za vstřícnou pomoc s ruským pravopisem.

Obsah

Úvod	6
1. Specifikace výběru použitých pramenů	8
2. Český pravopis v historii	10
2.1 Počátky českého pravopisu	10
2.2 Primitivní pravopis.....	10
2.3 Spřežkový pravopis.....	11
2.4 Diakritický pravopis.....	12
2.5 Humanismus a bratrský pravopis.....	13
2.6 Čeština v době baroka.....	14
2.7 Národní obrození a vznik novočeského pravopisu	14
3. Tradice Pravidel českého pravopisu	16
3.1 Další vývoj ortografických příruček	18
3.2 Válečná Pravidla českého pravopisu z roku 1941.....	19
3.3 Úpravy a změny pravopisu	19
3.4 Příprava Pravidel českého pravopisu na rok 1957	20
3.5 Změny přicházející s Pravidly českého pravopisu v roce 1993	22
4. Specifikace pravidel pro užívání velkých písmen ve sledovaných pravopisných příručkách	24
4.1 Užívání velkého písmena ve vlastních jménech.....	24
4.1.1 Pravidla českého pravopisu praktickými příklady vysvětlená 1854	24
4.1.2 Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví 1902	24
4.1.3 Pravidla českého pravopisu 1926.....	25
4.1.3.1 Pojmenování prostranství a ulic	25
4.1.4 Pravidla českého pravopisu 1941.....	25
4.1.4.1 Názvy státních celků a útvarů	26
4.1.5 Pravidla českého pravopisu 1957.....	26
4.1.5.1 Nová skupina pojmenování.....	27
4.1.6 Pravidla českého pravopisu 1993.....	27
4.1.6.1 Pojmenování obytných prostranství, ulic, zahrad, pozemků apod.	28
4.1.6.2 Psaní velkých písmen v názvech sídlišť.....	29
4.1.6.3 Velká písmena v pojmenováních svátkových období.....	29
4.1.6.4 Názvy organizací a institucí	30
4.1.7 Proměna příkladů v průběhu vydávání PČP	31
4.2 Vyjádření úcty druhé osobě nebo osobám	32
4.2.1 Pravidla českého pravopisu praktickými příklady vysvětlená 1854	32
4.2.2 Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví 1902	32

4.2.3	Pravidla českého pravopisu 1926.....	33
4.2.4	Pravidla českého pravopisu 1941.....	33
4.2.5	Pravidla českého pravopisu 1957.....	33
4.2.6	Pravidla českého pravopisu 1993.....	34
4.3	Velké písmeno na začátku větného celku.....	34
4.3.1	Pravidla českého pravopisu praktickými příklady vysvětlená 1854.....	35
4.3.2	Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví 1902.....	35
4.3.3	Pravidla českého pravopisu 1926.....	35
4.3.4	Pravidla českého pravopisu 1941.....	35
4.3.5	Pravidla českého pravopisu 1957.....	36
4.3.6	Pravidla českého pravopisu 1993.....	37
4.4	Velká písmena ve zkratkách, zkratkových slovech a značkách.....	37
4.4.1	Pravidla českého pravopisu 1926.....	37
4.4.2	Pravidla českého pravopisu 1941.....	38
4.4.3	Pravidla českého pravopisu 1957.....	38
4.4.4	Pravidla českého pravopisu 1993.....	39
5.	Jazyková poradna Ústavu pro jazyk český AV ČR.....	41
5.1	Nejčastější dotazy.....	41
5.2	Dotazy týkající se velkých písmen.....	42
5.3	Akademická příručka českého jazyka.....	44
6.	Pravopisné příručky v jiných slovanských jazycích.....	46
6.1	Kodifikace pravopisu slovenského jazyka.....	46
6.1.1	Psaní velkých písmen v Pravidlech slovenského pravopisu.....	47
6.2	Pravopisné příručky ruského jazyka.....	48
7.	Vývojové tendence pravopisu.....	50
	Závěr.....	52
	Anotace.....	54
	Resumé.....	55
	Použité prameny a literatura.....	56
	Prameny.....	56
	Literatura.....	56
	Příloha.....	60
	Tabulka č. 1 - Přehled zastoupení jednotlivých částí výkladu o velkých písmenech ve sledovaných ortografických příručkách.....	60
	Tabulka č. 2 - Srovnání struktury výkladu velkých písmen PČP 1993 a Akademické příručky českého jazyka.....	61

Úvod

Předmětem této práce je prozkoumat jednotlivá vydání *Pravidel českého pravopisu* a vysledovat tendence a změny v oblasti psaní velkých písmen, které se v jednotlivých vydáních této pravopisné příručky odehrály. V práci se budu věnovat i historii české ortografie, jejíž vývoj vede až k počátku tradice *Pravidel českého pravopisu*, která vznikla na začátku 20. století.

Publikace, které jsem pro svoji práci vybrala, jsou PČP z let 1854, 1902, 1926, 1941 a akademická vydání z let 1957 a 1993. Komparovat budu strukturu a obsah jednotlivých vydání, konkrétně mě bude zajímat část věnovaná velkým písmenům. Přítomnost či nepřítomnost jednotlivých jevů budu sledovat systematicky podle struktury akademických *Pravidel českého pravopisu* z roku 1993.

Velká počáteční písmena budu rozebírat podle jejich funkce, která je trojí: signalizuje začátek věty nebo větného celku, označuje vlastní jméno nebo se jedná o projev úcty. Pozornost budu věnovat také části týkající se psaní majuskulí ve zkratkách a značkách. Cílem je s pomocí sekundární literatury prozkoumat problematiku psaní velkých písmen a srovnáním vybraných vydání *Pravidel českého pravopisu* vysledovat vývoj a proměnu úzu tohoto fenoménu.

Psaní velkých písmen je obecně považováno za jeden z nejkomplicovanějších jevů v českém pravopisu, a právě proto jsem si toto téma vybrala pro svou práci. V této oblasti stále panuje určitá nejistota, a to především při psaní víceslovných názvů s předložkou, většinou toponym. V současnosti je užívání majuskulí stále problematickou oblastí, a to i přes to, že kromě *Pravidel českého pravopisu* existují různé internetové jazykové příručky, dostupná je i internetová verze PČP a k dispozici je také jazyková poradna Ústavu pro jazyk český AV ČR, kde může pisatel rovněž vyhledat pomoc. I přesto, že jsou dnes zásady pro psaní velkých počátečních písmen sjednocená, může být pisatel zmaten. Například tím, že aktuální pravopisný úzus pro psaní velkých písmen není aplikován na všechny názvy již existujících institucí – starší firmy a organizace byly pod svým názvem vytvořeny podle dobově aktuálních *Pravidel* oficiálně zapsané v registrech a po ortografických změnách v roce 1993 zůstaly zapsány pod stejným názvem, což může dnešního uživatele jazyka znejistit.

Věnovat se budu i jazykové poradně Ústavu pro jazyk český AV ČR, jelikož se jedná o projekt, který může posloužit nejen uživatelům jazyka, ale shromažďuje

také data důležitá pro jazykovědce. Díky průzkumům, které pracovníci poradny provádí, vznikají důležité statistiky, jež podávají obraz o nejčastěji kladených dotazech, tj. o oblastech, které činí pisatelům největší potíže.

Svou pozornost budu soustředit i na další slovanské jazyky, konkrétně se budu zabývat slovenštinou a ruštinou a jejich kodifikačními příručkami. Zajímat mě bude také, zda se příručky věnují psaní velkých písmen. Tyto dva jazyky jsem vybrala proto, že jsou nám blízké, zvláště slovenština, která má navíc podobný systém kodifikačních příruček jako čeština.

Protože se jazyk stále vyvíjí a je ovlivňován různými trendy, v závěru se zaměřím na vývojové tendence pravopisu, které se mohou ubírat různými směry. Vždy však vedou ke zjednodušení pravopisu. *Pravidla českého pravopisu* se snaží o jednoduchost a srozumitelnost, avšak v některých případech ponechávají pisateli při psaní velkých písmen větší volnost, a právě tím ho mohou znejistět. Zaměřím se tedy na možnosti, ke kterým by se v budoucnu mohla čeština přiklonit.

1. Specifikace výběru použitých pramenů

Pro svou práci jsem vybrala šest různých vydání *Pravidel českého pravopisu* (dále jen PČP), na kterých je nejlépe vidět jejich proměna a postupná přeměna kapitoly týkající se psaní velkých písmen.

První příručkou jsou *Pravidla českého pravopisu praktickými příklady vysvětlená* z roku 1854. Jedná se o publikaci, která shrnuje pravidla pro pravopis, jež byla do té doby popisována v několika knihách, které přinášely různé poznatky z oblasti pravopisu.¹ PČP vycházela s obnovami a novými poznatky i v dalších letech a postupně se tak stala základním souborem pravidel pro pochopení české ortografie.

Druhá příručka, se kterou budu pracovat, je považována za první oficiální předpis pro český pravopis. Vyšla v roce 1902 s názvem *Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů*. Tato publikace rozšiřuje příručku z roku 1854.

Pravidla českého pravopisu z roku 1926 jsou jednou z příruček vydaných po první světové válce, kde je možné sledovat určité změny v obsahu kapitoly o psaní velkých písmen, a proto se jim budu ve své práci věnovat. Tato příručka je doplněným a v podstatě nezměněným vydáním z roku 1924.

Mezi PČP z roku 1926 a PČP vydaných v roce 1941 je mnoho rozdílů – objevilo se konkrétně 1200 případů, ve kterých se objevila změna.² Proto jsem kromě vydání z roku 1926 zvolila pro svou práci i vydání z roku 1941. Jedná se o zásady pro pravopis, které vyšly za druhé světové války, a kde je možné sledovat zajímavé změny v příkladovém souboru.

Po válce vyšla PČP ještě několikrát a další příručka, se níž budu pracovat, je z roku 1957, protože právě v tomto roce došlo k mnoha úpravám, které tuto příručku významně přeformulovaly. Vyskytly se v ní prozatím největší změny, které kdy v tomto pravopisném předpisu byly.

Poslední publikací jsou PČP z roku 1993, tedy z roku, kdy došlo k osamostatnění České republiky a také k pravopisné reformě, která nastavila několik nových pravidel pro psaní, což se týká i kapitoly, která pojednává o velkých

¹ MACHÁČKOVÁ, Eva. Co přináší nová Pravidla českého pravopisu. *Naše řeč*. 75, 1992, č. 3, s. 148-150. s. 149.

² DANEŠ, František. Porady o nových Pravidlech českého pravopisu. *Naše řeč*. 36, 1953, č. 3-4, s. 124.

písmenech. Změny, které v roce 1993 proběhly, jsou nejen rozsáhlé, ale udržely se až dodnes a všechna další vydání, která následovala, se těmito zásadami řídí a jsou až dodnes v podstatě nezměněná.

2. Český pravopis v historii

2.1 Počátky českého pravopisu

Čeština jako samostatný slovanský jazyk vznikla v 10. století. Díky srovnání s podobnými slovanskými jazyky lze zjistit, že vznikly ze společného základu, jímž je praslovanština.³

Důležitým obdobím pro náš jazyk bylo zvláště 12. – 15. století, protože v tomto rozmezí získala čeština svou písemnou podobu. Od 14. století byla čeština soustavně zaznamenávána písmem a vzniklo mnoho památek. Zároveň se postupně formoval systém diakritického pravopisu. Během tohoto období se udály mnohé pravopisné změny, jednalo se hlavně o překonávání rozporů latinského písma aplikovaného na latinu a českým hláskoslovím, jež obsahuje hlásky v latině neexistující.⁴ K zápisu češtiny se od začátku používala latinka, která ovšem úplně nevyhovovala – neměla dostatek písmen a chybějící znaky bylo potřeba kompenzovat. Proto se pravopisné systémy, které se postupně formovaly, vždy nějakým způsobem snažily tento problém vyřešit.⁵

2.2 Primitivní pravopis

Pravopis zvaný primitivní nebo také jednoduchý, je fáze vývoje české ortografie trvající od 10. do 13. století. Tento systém se vyznačoval tím, že pro přepis češtiny používal litery (většinou monografy) sloužící k zápisu latiny. Kvůli různému počtu hlásek byly české hlásky, které se v inventáři latiny nevyskytovaly, zapisovány literami označující hlásky podobné.⁶ To způsobovalo, že jednou literou se často zapisovalo několik různých hlásek, např. písmeno *c* mohlo označovat litery *c*, *k* i *č*.⁷ K závažné dezinterpretaci tak mohlo docházet hlavně u proprií.

Primitivní pravopis neznačil kvantitu, někdy se však její zápis objevoval v podobě zdvojených samohlásek, čárky nad samohláskou nebo byly kombinovány

³ HAVRÁNEK, Bohuslav. Přehled vývoje českého jazyka s hlediska marxistického. *Naše řeč*. 35, 1951, č. 5-6. s. 83.

⁴ PLESKALOVÁ, Jana (ed.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007, 683 s. ISBN 978-80-200-1523-5. s. 500.

⁵ PLESKALOVÁ, Jana. Vývoj českého pravopisu. In: *Přednášky a besedy z XXXVI. Běhu LŠSS*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 102-111. ISBN 80-210-3160-3., s. 102.

⁶ *Ibid.*, s. 102.

⁷ *Ibid.*, s. 102-103.

obě možnosti (proprium *Noóstup*).⁸ Velká písmena tento systém užíval nesystematicky. Objevovala se na začátku věty, nedůsledně byla psána také ve vlastních jménech, protože neexistovala norma, která by pravopis sjednocovala. Čeština se objevovala nejprve v glosách a poznámkách v latinských textech. Takto byla napsána i první dochovaná česká věta, která byla vepsána do latinské zakládací listiny kapituly litoměřické. Zde je vidět rozkolísanost psaní velkých písmen u proprií: *Pauel* (Pavel) x *plofcoucich* (Ploškovících).⁹

2.3 Spřežkový pravopis

Primitivní pravopis postupem času přestával stačit a na začátku 14. století se objevil pravopis spřežkový, pro který jsou typické spřežky, tj. zápisy jedné hlásky dvěma literami (např. *zz* = *ž*, *cz* = *č*).

Tento ortografický systém měl dvě fáze:

1. Starší spřežkový pravopis, který pochází z prvního desetiletí 14. století. Typické pro něj bylo rozlišování sykavek.
2. Mladší spřežkový pravopis, jehož vznik je datován na první třetinu 14. století. Tento pravopis nerozlišoval sykavky, ale objevuje se zde akceptování znělosti hlásek.¹⁰

Starší spřežkový pravopis byl poměrně složitý, a proto jej brzy nahradil spřežkový pravopis mladší, který se používal i v 15. století, v době zavádění knihtisku, kdy se začal prosazovat diakritický pravopis. Spřežkový pravopis byl i nadále používán písaři. Zachoval se i v dalších stoletích, a to hlavně díky rukopisům.

Psaní velkých písmen bylo v tomto vývojovém období nedůsledné, na začátku vlastního jména se majuskule často nepoužívala. Tento jev lze pozorovat například u antroponym cizího původu, které se objevují v legendách: *seneca*, *herodes* x *Mathias*, *Yudas*.¹¹

⁸ *Ibid.*, s. 103.

⁹ KŘÍSTEK, Václav. Staročeské pravopisné systémy. In: *Malý staročeský slovník*. Praha: SPN, 1978, s. 694.

¹⁰ PLESKALOVÁ, Jana. Vývoj českého pravopisu. In: *Přednášky a besedy z XXXVI. Běhu LŠSS*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 102-111. ISBN 80-210-3160-3., s. 103-104.

¹¹ CEJNAR, Jiří. Odraz znělostní asimilace sykavek v spřežkových pravopisných systémech v češtině. *Slovo a slovesnost*. 30, 1969, č. 2. s. 154.

2.4 Diakritický pravopis

Nejstarší spis, který se věnuje českému pravopisu je ze začátku 15. století. Spis našel v třeboňském archivu František Palacký, pojmenoval jej *Orthographia Bohemica*¹² a připsal ho Janu Husovi. Toto dílo mělo vliv na další vývoj jazyka, velkou měrou ovlivnilo podobu současné české ortografie a také ovlivnilo pravopisné systémy některých dalších jazyků, a to jak slovanských, tak i některých dalších.¹³

Orthographia Bohemica přišla se zcela novým zápisem češtiny – začíná s abecedou stejně jako slabikáře a navrhuje takovou úpravu, kde je každé písmeno pojmenováno určitým slovem, a tato slova se v neměnném abecedním pořádku spojují do smysluplné věty.¹⁴ Účelem této reformy bylo zjednodušit a sjednotit pravopis úpravou latinského písma tak, aby se vyhovělo vzrůstajícím nárokům na jazyk.¹⁵

Bylo třeba odstranit rozpory mezi latinským a českým pravopisem. Tyto rozdíly vyřešila diakritika – místo spřežek, kde několik liter označuje jednu hlásku, se zavedla písmena s tečkou a čárky nad samohláskami a povedlo se tak ustálit takový pravopis, kde každé hlásce (kromě *ch*) odpovídá jedna litera a kde je rozlišována kvalita podobných hlásek (*z – ž*).¹⁶

Spis *Orthographia Bohemica* přinesl mnoho velkých změn, když zásadně upravil latinku. Reforma se ujala jak u Čechů, tak později i u mnoha dalších slovanských národů, které používají toto písmo, ale vliv měla i na některé evropské neslovanské národy.¹⁷

Od počátku 15. století, byly vyvíjeny nové požadavky na spisovný jazyk, protože docházelo k rozšiřování obce jeho uživatelů a také šlo o demokratizaci jazyka a odstranění některých zastaralých slovních spojení a celkově o jeho zjednodušení jak v psané, tak v mluvené podobě. V tomto století se však stále aktivně psalo spřežkovým pravopisem, diakritický pravopis se objevoval v rukopisech a byl užíván nepřesně.¹⁸

¹² *O pravopisu českém.*

¹³ PLESKALOVÁ, Jana (ed.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007, 683 s. ISBN 978-80-200-1523-5. s. 500.

¹⁴ *Ibid.*, s. 500.

¹⁵ NECHUTOVÁ, Jana, ŠLOSAR, Dušan a VEČERKA, Radoslav. *Čítanka ze slovanské jazykovědy v českých zemích*. 1. vyd. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1982. s. 8.

¹⁶ PLESKALOVÁ, Jana (ed.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007, 683 s. ISBN 978-80-200-1523-5. s. 501.

¹⁷ *Ibid.*, s. 502.

¹⁸ PORÁK, Jaroslav. *Humanistická čeština. Hláskosloví a pravopis*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1983, 171 s. Acta Universitatis Carolinae. s. 11-16.

Zájem o jazyk se ještě zvyšuje v době husitské revoluce, čeština se prosazuje ve školství i v literatuře a začíná pronikat i do vrstev, kterým vládly jazyky cizí, jako byla latina.¹⁹

2.5 Humanismus a bratrský pravopis

V 16. století, v době, kdy se postupně začínal rozmáhat knihtisk, který se stal prostředkem pro masové šíření vzdělání a kultury, se stále používal tradiční spřežkový pravopis. Ten byl však nejednoznačný a nesouladný, a proto byl pro tisk knih poměrně nevhodný.²⁰ Tiskaři se snažili o určitá zjednodušení a snadnější čitelnost textu, ale to nebylo dostačující. Sjednocený pravopis a také některé simplifikace přineslo dílo Václava Beneše Optáta a Petra Gzela *Orthographia*, které tvořilo jednu ze dvou částí tzv. náměšťské mluvnice, jež byla vydaná roku 1533 a nesla název *Grammatyka Česká*.²¹ Popsán je zde diakritický pravopis, upravený s ohledem na zavedená pravidla této doby: ponechaly se zvyklosti, které byly rozšířené a hojně používané, byla zavedena nová interpunkce používající tečku, dvojtečku, čárku a otazník (podle latinské gramatiky), což přineslo poněkud lepší orientaci v textech. Protože písaři mohli dále využívat také kombinace spřežkového pravopisu a diakritiky a většinou ještě neoznačovali kvantitu, pravopisné rozdíly odlišující texty rukopisné a tištěné se udržely až do začátku národního obrození.²²

V této době byl knihtisk stěžejním vlivem určujícím další vývoj – písař psal jednu knihu třeba i dva roky, ale v tiskárnách se za tuto dobu vytisklo mnohonásobně více děl, což postupně přerostlo až ve velkou produkci, která se stala směrodatným prvkem pro další vývoj jazyka.²³

V jazyku proběhlo mnoho změn – konsonanty s diakritickým znaménkem, rozlišování *i/y*, označování kvantity, psaní hlásky *j*, zdvojené souhlásky apod. – a pravopis asi v polovině 16. století sjednotil také úzus.²⁴ Ustálil se na tzv. bratrský pravopis.

¹⁹ *Ibid.*, s. 11-12.

²⁰ PLESKALOVÁ, Jana (ed.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007, 683 s. ISBN 978-80-200-1523-5. s. 502.

²¹ *Ibid.*, s. 502.

²² *Ibid.*, s. 503.

²³ PORÁK, Jaroslav. *Humanistická čeština. Hláskosloví a pravopis*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1983, 171 s. Acta Universitatis Carolinae. s. 13-14.

²⁴ *Ibid.*, s. 158.

Humanismus utvářel češtinu podle latinského vzoru, takže v tomto období můžeme pozorovat velké množství slov, která jsou z latiny přejatá – do češtiny však pronikala i některá slova německá nebo románská, což bylo způsobeno především rozšiřujícím se kosmopolitismem.²⁵

V tomto období se velká písmena psala na začátku věty, v propriích a také v substantivech, pod vlivem němčiny. Ve víceslovných názvech přetrvávaly nejasnosti. Úzus písařů a tiskařů se velmi lišil. Písaři stále používali starší formy pravopisu. Pravidla se postupně sjednotila rozmáháním knihtisku, kdy se písařský úzus postupně podřídil.²⁶

2.6 Čeština v době baroka

Další vývoj češtiny byl ovlivněn několika událostmi pobělohorské doby, která si vynutila nedobrovolnou emigraci nekatolické inteligence. Tato etapa byla dovršena v roce 1781 vydáním tolerančního patentu Josefa II. Užívání češtiny bylo omezováno a přítomnost cizích vlivů značně rozkolísala jazykovou normu, ale i přesto se někteří teoretikové snažili o záchranu jazyka, a to například tím, že počešťovali cizí slova, avšak toto počešťování mělo řadu nedostatků.²⁷

Velká písmena měla v tomto období velmi rozkolísaný úzus a je tak velmi obtížné vysledovat zásady pro jejich psaní. Například v díle *Výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psáti neb tisknouti* (1668) M. V. Šteyera jsou sakrální názvy psány jak s velkým, tak i s malým písmenem (*Pán - pán*). Majuskule se objevují i ve slovech, která se obvykle píší s minuskulí (*Štír, Syn*), a to i v případě, kdy se nejedná o začátek větného celku.²⁸

2.7 Národní obrození a vznik novočeského pravopisu

Poslední třetina 18. století je začátkem národního obrození, jehož úkolem bylo opět pozvednout český jazyk. Vzniklo mnoho mluvnic, které se o to snažily, ale o

²⁵ HAVRÁNEK, Bohuslav. Přehled vývoje českého jazyka s hlediska marxistického. *Naše řeč*. 35, 1951, č. 5-6. s. 89.

²⁶ PORÁK, Jaroslav. *Humanistická čeština. Hláskosloví a pravopis*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1983, 171 s. Acta Universitatis Carolinae. s. 34.

²⁷ HAVRÁNEK, Bohuslav. Přehled vývoje českého jazyka s hlediska marxistického. *Naše řeč*. 35, 1951, č. 5-6. s. 90.

²⁸ ŠTEYER, Matěj Václav, NEČAS, Daniel (ed.). *Žáček, aneb, Výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psáti neb tisknouti*. 4. vyd., (1. novodobé). Praha: Akropolis, 2001. ISBN 80-7304-012-3. s. 21-29.

důkladný popis jazyka se přičinila především mluvnic Josefa Dobrovského²⁹, která také dala spisovnému jazyku normu.³⁰ V první polovině 19. století došlo k několika reformám, které poznamenaly český pravopis.

Novočeský pravopis vzniká právě v této době, a to úpravou bratrského pravopisu. K velmi důležité změně patří především Dobrovského návrh analogické úpravy z počátku 19. století (*y/i* po *c, z, s* se mělo psát podle analogie – 1. p. pl. *páni/psi*, 1. p. sg. *pány/psy*).³¹ Přechod od bratrského pravopisu k jeho novodobé podobě trval skoro 40 let.³²

Na Dobrovského úpravy posléze přešli i další autoři. Jedním z těch, kteří také usilovali o analogické vyrovnání, byl Václav Hanka, který na svou stranu získal i Josefa Jungmanna, naopak k největším odpůrcům této reformy patřil Jan Nejedlý.³³

Roku 1842 začala další přeměna českého pravopisu, a to tzv. skladná oprava, již podpořil P. J. Šafařík a která měnila písmeno *g* na *j*, ale také psaní písmena *í* místo dosavadního *j* apod.³⁴ Velkým písmenům se skladná oprava nevěnuje.

Všechny tyto změny byly dovršeny dvěma reformami: první z nich proběhla v roce 1849 a týkala se psaní *ou* místo *au*, druhá byla v roce 1850 a změnila psaní *w* na *v*.³⁵

²⁹ DOBROVSKÝ, Josef. *Podrobná mluvnice jazyka českého v redakcích z roku 1809 a 1819*. V Praze: Komise pro vydávání spisů Josefa Dobrovského při Královské české společnosti nauk, 1940. 991 s.

³⁰ HAVRÁNEK, Bohuslav. Přehled vývoje českého jazyka s hlediska marxistického. *Naše řeč*, 35, 1951, č. 5-6. s. 91.

³¹ PLESKALOVÁ, Jana. Vývoj českého pravopisu. In: *Přednášky a besedy z XXXVI. Běhu LŠSS*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 102-111. ISBN 80-210-3160-3., s. 107.

³² BERGER, Tilman: Argumentace reformátorů českého pravopisu v letech 1780-1850. In: *Dějiny českého pravopisu (do r. 1902)*. Brno: Host, 2010, s. 343-359. ISBN 978-80-7294-508-5. s. 343.

³³ SEDLÁČEK, Miloslav. K vývoji českého pravopisu. Část 1. *Naše řeč*, 76, 1993, č. 2. s. 62.

³⁴ *Ibid.*, s. 62.

³⁵ BERGER, Tilman: Argumentace reformátorů českého pravopisu v letech 1780-1850. In: *Dějiny českého pravopisu (do r. 1902)*. Brno: Host, 2010, s. 343-359. ISBN 978-80-7294-508-5. s. 344.

3. Tradice Pravidel českého pravopisu

Pravidla českého pravopisu mají již dlouhou tradici, ale ještě než vznikly souhrnné zásady pro český pravopis, bylo zde několik publikací, které přinášely poznatky z české ortografie, jako například *Pravopisný ukazatel* z roku 1886, díla významného českého bohemisty Jana Gebauera *Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské* (1890) a *Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé* (1900).³⁶ Pravopisem se zabývá také *Brus jazyka českého*, který byl vydán Maticí českou (1877, 1881, 1894). První otisk *Brusu jazyka českého* se v první části zabývá tvaroslovím slov českých i cizích. Druhou částí je slovník.³⁷ Stejné rozdělení lze najít i v druhém vydání z roku 1881. Velkým písmenům se tyto otisky nevěnují. V třetím vydání *Brusu* k tvaroslovné části a slovníku přibyla ještě část pravopisná. Psaní velkých písmen ve všech případech, v nichž se mohou objevit – na začátku věty, v projevu úcty, ve zkratkách a hlavně v propriích (antroponymech, toponymech i chrématonymech) se věnuje až čtvrté, zcela přepracované vydání *Oprávnice poklésků mluvnických neboli Brus jazyka českého* (1894). Upozorňuje, že dříve byla psána na začátku všech podstatných jmen písmena velká po vzoru němčiny, ale psát by se měla malá, majuskule by měla být psána ve výše zmíněných případech.³⁸

V roce 1902 vznikla ortografická příručka, která je považována za první oficiální předpis pro český pravopis podle kodifikace ve smyslu, v jakém jej chápeme dnes.³⁹ Jedná se o *Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů*. Tato příručka vznikla jako výsledek práce komise, která byla vytvořena v roce 1897 právě za tímto účelem, a v jejímž čele stál významný český bohemista Jan Gebauer.⁴⁰

Gebauer nejen že tuto příručku zaštiťoval, ale podílel se také na jejím zpracování. Napsal předmluvu, vypracoval teoretickou úvodní část a některé další části, které vycházely z jeho *Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium*

³⁶ MACHÁČKOVÁ, Eva. Co přináší nová Pravidla českého pravopisu. *Naše řeč*. 75, 1992, č. 3, s. 148-150. s. 149.

³⁷ *Brus jazyka českého*. V Praze: nákladem Theodora Mourka, 1877. s. 1-58.

³⁸ BAČKOVSKÝ, František. *Oprávnice poklésků mluvnických neboli Brus jazyka českého*. 4. zcela přeprac. vyd. V Praze: Bačkovský, 1894. s. 82-83.

³⁹ PLESKALOVÁ, Jana (ed.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007, 683 s. ISBN 978-80-200-1523-5. s. 525.

⁴⁰ *Ibid.*, s. 525.

soukromé (1900).⁴¹ Hlavním úkolem bylo zpracovat problematické oblasti, ve kterých se často chybovalo, a snaha byla také pravopis poněkud zjednodušit.⁴² Gebauer navíc v předmluvě odmítá novotvary a zmiňuje, že se autoři *Pravidel* drželi toho, co je v jazyce ustálené.⁴³

Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví byla vydána ještě dvakrát (1903, 1904) se stejným názvem, ale s mírně pozměněným obsahem – byla upravena kvantita a některé dublety. Od vydání z roku 1913 došlo k přejmenování na *Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů*.⁴⁴ Všechny tyto příručky se z velké části kromě pravopisu věnovaly také tvarosloví (*Pravidla českého pravopisu* vydaná roku 1957 jsou prvními, která tuto kapitolu vynechávají).

Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví (1902) jako první stanovila určité rozdělení, které se s dalšími vydáními mírně měnilo, s menšími úpravami bylo zachováno až do vydání PČP v roce 1941, kdy se zvětšila část o psaní velkých písmen v projevu úcty (náboženství, společenské tituly) a přibyla část o psaní verzál ve zkratkách.; pravopisná část a seznam tvarů zůstávají i dodnes, od roku 1993 přibyl také dodatek Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

Příručka měla následující rozdělení:

1. Z pravopisu a hláskosloví.
2. Z kmenosloví.
3. Z tvarosloví.
4. Abecední seznam slov a tvarů.

⁴¹ GEBAUER, Jan. *Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé*. Praha: náklad F. Tempský, 1900. s. 1-54.

⁴² ⁴² *Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví*. Vídeň: Císařský královský školní knihosklad, 1902. s. 4.

⁴³ *Ibid.*, s. 4.

⁴⁴ JEDLIČKA, Alois a ŠMILAUER, Vladimír. Tvarosloví v školních Pravidlech českého pravopisu. *Naše řeč*. 41, 1958, č. 5-6, s. 138.

3.1 Další vývoj ortografických příruček

Další PČP vyšla v letech 1913 a 1917. Jejich obsah nebyl příliš změněn a stále se velmi podobal příručce z roku 1902, v tuto dobu již kolektiv, který PČP sestavoval, vedl Emil Smetánka.⁴⁵

Ve vydání z r. 1903 byla upravena kvantita ve tvarech substantiv a byla přizpůsobena starším tvarům. Pravidla pravopisu z let 1913 a 1917 v tomto trendu pokračovala, vymezovala se proti dubletám a dávala přednost starším tvarům slov, což později autorům vytkl i Pražský lingvistický kroužek.⁴⁶

Během období první republiky se vyskytlo i několik reformátorských lingvistů, kteří se snažili o zjednodušení pravopisu, nicméně jejich podněty se příliš neujaly. Převážně se jednalo o pokusy zjednodušit látku předkládanou ve školách. Mezi tyto reformátory patřil například Václav Medonos, autor spisu *Reforma pravopisu* (1930).⁴⁷

Zmíněná vydání PČP (1913, 1917) přišla s hojným počesťováním cizích výrazů a také se poprvé více věnovala používání interpunkce.⁴⁸ Cizí slova měla dvojí způsob psaní: buď mohl uživatel jazyka zachovat původní pravopis (*Achilles, Caesar, Kalvarie*) nebo mohl odstranit zdvojené hlásky a písmena pro češtinu neobvyklá (*Egypt, Curych, Mojžíš*) – podle příručky z roku 1902 se např. psalo *Aegypt* (podle latiny) nebo *Aiggypt* (podle řečtiny).

Hlavní změnou, která v příručce nastala, bylo radikální zkrácení části týkající se tvarosloví. Ve vydáních z let 1924 a 1941 byla tato část ještě zkrácena. PČP z roku 1957 tvarosloví neobsahují.

Pravopis se v jednotlivých příručkách neustále měnil a pravidla psaní jednotlivých slov byla často odlišná. PČP z roku 1941 mají v abecedním rejstříku přes 1200 změn oproti PČP z roku 1926.⁴⁹

⁴⁵ PLESKALOVÁ, Jana (ed.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007, 683 s. ISBN 978-80-200-1523-5. s. 526.

⁴⁶ *Ibid.*, s. 526.

⁴⁷ *Ibid.*, s. 528.

⁴⁸ *Ibid.*, s. 526.

⁴⁹ DANĚŠ, František. Porady o nových Pravidlech českého pravopisu. *Naše řeč*. 36, 1953, č. 3-4, s. 124-127. s. 124.

3.2 Válečná Pravidla českého pravopisu z roku 1941

Během války se na českém území uplatňoval velmi silný vliv němčiny, která byla součástí vyučování v českých školách, což poměrně omezovalo domácí jazyk. Po první světové válce se tento vliv na čas přerušil, ale za okupace opět posílil a němčina se sem vrátila. Po druhé světové válce, kdy se němčina vzdálila, bylo zdůrazňováno postavení češtiny a její místo ve školství. Značnou pomoc češtině poskytlo právě školství, kde se pěstovala dobrá úroveň jazyka jak u žáků, tak u učitelů.⁵⁰

Ještě před druhou světovou válkou byly ukončeny veškeré snahy a práce akademické pravopisné komise a výsledek jejího snažení byl zveřejněn roku 1941 v podobě nového zpracování *Pravidel českého pravopisu*. Hlavní snahou této komise bylo zmenšit rozdíl mezi mluveným a psaným projevem.⁵¹

Tato příručka, která vyšla za okupace, byla značně konzervativní, což zapříčinilo ohrožení národa, kvůli kterému i někteří neústupní lingvisté utlumili své reformátorské pokusy a rozhodli se nechat PČP, v zájmu národní jednoty, starší podobu, jež se příliš nelišila od předchozích vydání.⁵² PČP byla znovu vydána ještě v roce 1946, protože nová situace po květnu 1945 si vyžádala další zásah, takže vyšlo upravené vydání.⁵³

Politická změna po roce 1948 však přinesla do příručky další nucený zásah. V pozmeněných pravopisných pravidlech se začal klást větší důraz na velká písmena, ale ani to nebylo zcela dostačující. Opravdu intenzivně se této oblasti začala věnovat až PČP, která vyšla v roce 1957. Zároveň také přinesla větší změny, jež upravovaly některé nedokonalosti a zjednodušovaly pravopis.

3.3 Úpravy a změny pravopisu

PČP z roku 1941 přinesla změny v mnoha oblastech. Jednou z nich bylo psaní zdvojených souhlásek v cizích slovech. Ve starších příručkách byla ve slově souhláska jedna (*Ilyrie*), v tomto vydání se opět objevují konsonanty zdvojené (*Illyrie*).⁵⁴ Toto

⁵⁰ JEDLIČKA, Alois. Deset let péče o český jazyk. *Naše řeč*. 38, 1955, č. 5-6, s. 146-157. s. 147-153.

⁵¹ DOLEŽAL, Augustin Jar. *Pravidla českého pravopisu 1941-1946: Přehled změn*. Praha, 1946. 16 s., s. 2.

⁵² PLESKALOVÁ, Jana (ed.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007, 683 s. ISBN 978-80-200-1523-5. s. 528.

⁵³ DOLEŽAL, Augustin Jar. *Pravidla českého pravopisu 1941-1946: Přehled změn*. Praha, 1946. 16 s., s. 2.

⁵⁴ Změny v Pravidlech českého pravopisu, I. *Naše řeč*. 26, 1942, č. 3., s. 86.

psaní bylo v příručce publikované v roce 1957 opět nahrazeno psaním jedné souhlásky.

Další úpravu tvořily také škrty, které se týkaly především slov zastaralých, jež byla velmi málo používaná.⁵⁵ Objevoval se nový způsob psaní známých slov, ale přibyla také některá nová pojmenování.

V upraveném vydání PČP z roku 1946 se vyskytly drobné tiskařské chyby a některé z nich dokonce přetrvávaly z roku 1941.⁵⁶

3.4 Příprava Pravidel českého pravopisu na rok 1957

Vydání dalších PČP, které se plánovalo na rok 1957, se začalo připravovat již několik let dopředu. Příručka z roku 1941 i přetisky z let 1946 a 1948 měly četné nedostatky, které bylo třeba napravit. Po osvobození v roce 1945 se v Československu výrazně změnila politická i kulturní situace, což vedlo také k tomu, že se ujasnilo postavení českého jazyka.⁵⁷

Během zhruba pěti let, kdy se připravovalo nové vydání, se jejich struktura značně proměnila, což se týkalo také psaní velkých písmen ve slovech, kde se do té doby psala písmena malá. V roce 1957 se jednalo o akademické vydání *Pravidel českého pravopisu*, tato příručka tedy nebyla pomocníkem pouze pro školy, ale bylo ji možné využít i v jiných odvětvích.⁵⁸

Upravil se systém užívání pravidel a zásad v celém pravopisu a PČP z roku 1957 jako první neobsahují komplexní kapitulu o tvarosloví, podávají pouze informace, které jsou zapotřebí k výkladu pravopisu daného slova.⁵⁹ Odchýlila se také od zavedeného systému a začala se orientovat jiným směrem – jednalo se už o akademické vydání, které nebylo jenom příručkou pro školy, ale bylo prospěšné i spisovatelům, publicistům nebo jiným osobám pracujícím s jazykem. Na ortografický předpis vznikly nové nároky – nároky mnohem vyšší, takže byla PČP rozšířena a

⁵⁵ *Ibid.*, s. 80.

⁵⁶ DOLEŽAL, Augustin Jar. *Pravidla českého pravopisu 1941-1946: Přehled změn*. Praha, 1946. 16 s., s. 14.

⁵⁷ VÁHALA, František. Vyjde nové vydání Pravidel českého pravopisu. *Naše řeč*. 39, 1956, č. 7-8. s. 214-224. s. 214.

⁵⁸ JEDLIČKA, Alois a ŠMILAUER, Vladimír. Tvarosloví v školních Pravidlech českého pravopisu. *Naše řeč*. 41, 1958, č. 5-6, s. 138.

⁵⁹ PLESKALOVÁ, Jana (ed.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007, 683 s. ISBN 978-80-200-1523-5. s. 528.

následně se ve výkladové části snažila podrobněji než doposud věnovat jednotlivým problematickým pravopisným jevům.⁶⁰

V této době totiž velmi rychle narůstal politický tlak. V názvech institucí se nově objevovala velká písmena, která se začala vyskytovat také v názvech stran a podniků, např. *Komunistická strana*, což se rozcházelo se zásadami příručky z roku 1941, respektive s upravenou verzí z roku 1946, v níž bylo pravidlo pro psaní názvů institucí s malým písmenem.⁶¹ Došlo tedy k jistému rozporu, který byl vyřešen kompromisem: velká písmena se psala v názvech nově vzniklých institucí a malá zůstávala v názvech již existujících a přetrvávajících organizací.⁶²

Jak již bylo zmíněno, tehdejší způsob užívání velkých písmen byl shledán nedostačujícím. Český pravopis na rozdíl od jiných jazyků velkými písmeny až příliš šetřil, což bylo znatelné především na překladech z cizích jazyků – překladatel byl originálem často ovlivněn takovou měrou, že samovolně porušoval pravidla a jejich zásady.⁶³ V PČP, která vyšla v roce 1957, se frekvence psaní velkých písmen poměrně zvýšila. Velká písmena se objevila i v názvech jedinečných institucí a vysokých škol, např. *České vysoké učení technické*, *Kancelář presidenta republiky*; nadále však s malým počátečním písmenem zůstaly názvy ministerstev.⁶⁴ Další novou zásadou, bylo psaní velkého počátečního písmena v názvech republik a státních celků, např. *Československá republika – Republika československá*.⁶⁵

Nově byly zavedeny některé úpravy, a to především tam, kde se příručka potýkala s nedostatky, což souviselo mimo jiné s vyjádřením vztahu k osobě – psaní zájmen *Vy*, *Váš* v korespondenci, ale také psaní akademických titulů, např. *Ing.*⁶⁶ Co se týče vlastních jmen (místních i osobních), větší změny byly provedeny pouze v označování délky, např. *Apolon*, nověji *Apolón*; z názvů hor, ostrovů a různých

⁶⁰ JEDLIČKA, Alois a ŠMILAUER, Vladimír. Tvarosloví v školních Pravidlech českého pravopisu. *Naše řeč*. 41, 1958, č. 5-6, s. 138.

⁶¹ PLESKALOVÁ, Jana (ed.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007, 683 s. ISBN 978-80-200-1523-5. s. 528.

⁶² *Ibid.*, s. 528.

⁶³ VÁHALA, František. Příprava nového vydání Pravidel českého pravopisu. *Naše řeč*. 35, 1951, č. 5-6. s. 116.

⁶⁴ VÁHALA, František. Vyjde nové vydání Pravidel českého pravopisu. *Naše řeč*. 39, 1956, č. 7-8. s. 221.

⁶⁵ *Ibid.*, s. 221.

⁶⁶ VÁHALA, František. Příprava nového vydání Pravidel českého pravopisu. *Naše řeč*. 35, 1951, č. 5-6. s. 116.

území se odstranily zdvojené souhlásky, př. *Ardeny, Peloponés*, a navracelo se tak ke způsobu psaní, jaký se užíval do roku 1941.⁶⁷

Příručka z roku 1957 byla vydána ještě několikrát, než došlo k větším úpravám v roce 1993. PČP odvíjející se od stavu příručky z roku 1957 vyšla s menšími úpravami v roce 1960, dále také v roce 1974 a 1983.⁶⁸ Předpis z roku 1957 platil poměrně dlouhou dobu – přes 30 let.

3.5 Změny přicházející s Pravidly českého pravopisu v roce 1993

V roce 1964 byla pod záštitou Ústavu pro jazyk český vybudována komise pro pravopis a i přestože byla brzy nato zrušena (v 80. letech), výsledky její práce byly využity pro koncipování nového vydání příručky.⁶⁹ Tato publikace se připravovala poměrně dlouho, jedno celé desetiletí.

Na počátku devadesátých let, v roce 1991, vyšla brožura, která shrnuje připravované změny v nových PČP, které se plánovaly v Ústavu pro jazyk český pro rok 1993.⁷⁰ Pod vedením Olgy Martinové tak vznikla publikace s názvem *Co přináší nová Pravidla českého pravopisu*, obsahující přehled nových změn a zároveň i shrnutí dějin pravopisu.

Poslední velké úpravy totiž přinesla PČP, která vyšla už v roce 1957.⁷¹ Až v roce 1993 přišla další etapa větších změn, která obsahovala výraznější úpravy, a to zejména v psaní velkých písmen. Příručka vyšla ve verzi školní i akademické, do škol však byla zavedena až v roce 1994, kdy k ní byl přidán dodatek ministerstva školství, který ji ještě upravoval.⁷²

Hlavním cílem nových PČP bylo především zjednodušení. I přesto v popředí zůstávají hlavně zavedené zvyklosti.⁷³ PČP z roku 1993 přinesla v oblasti psaní velkých písmen několik změn, které se týkaly především pojmenování organizací,

⁶⁷ VÁHALA, František. Vyjde nové vydání Pravidel českého pravopisu. *Naše řeč*. 39, 1956, č. 7-8. s. 221.

⁶⁸ PLESKALOVÁ, Jana (ed.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007, 683 s. ISBN 978-80-200-1523-5. s. 529.

⁶⁹ *Ibid.*, s. 529.

⁷⁰ MACHÁČKOVÁ, Eva. Co přináší nová Pravidla českého pravopisu. *Naše řeč* 75, 1992, č. 3, s. 148.

⁷¹ HLAVSA, Zdeněk. Nová Pravidla českého pravopisu. In *Co přináší nová pravidla českého pravopisu*. Ed. O. Martinová. Praha: Učitelská unie, 1991, s. 23.

⁷² PLESKALOVÁ, Jana (ed.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007, 683 s. ISBN 978-80-200-1523-5. s. 530.

⁷³ HLAVSA, Zdeněk. Psaní velkých písmen. In *Co přináší nová pravidla českého pravopisu*. Ed. O. Martinová. Praha: Učitelská unie, 1991, s. 27.

veřejných míst, jako jsou ulice a náměstí, a také svátků a významných událostí. Od roku 1993 PČP obsahují také nově *Dodatek Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR* (tzv. *Pilipův dodatek*, podle tehdejšího ministra školství Ivana Pilipa; na jeho vypracování se podílel rovněž Ústav pro jazyk český AV ČR), který upravuje především psaní *s* a *z* v cizích slovech, z nichž se vždy jedna varianta považuje za základní. U některých slov jsou ponechány dublety.⁷⁴ Dále se *Dodatek MŠMT ČR* týká kvantitativní samohlásek ve slovech cizího původu, kde PČP z roku 1993 uvádí psaní s krátkými samohláskami a předchází jejich vydání *Pravidel* s dlouhými. *Dodatek MŠMT ČR* upravuje příručku tak, že je povoleno i psaní samohlásek dlouhých.⁷⁵

Pravidla českého pravopisu jsou vydávána až do současnosti, a to ve znění z roku 1993, s drobnými úpravami. Vychází jak ve školní, tak v akademické verzi. Jsou závaznou příručkou pro školy a doporučující pro veřejnost. Poslední vydání je z roku 2014.

⁷⁴ HLAVSA, Zdeněk (ed.). *Pravidla českého pravopisu*. 1. vyd. Praha: Academia, 1993. 389 s. ISBN 80-200-0475-0. s. 390-391.

⁷⁵ *Ibid.*, s. 391.

4. Specifikace pravidel pro užívání velkých písmen ve sledovaných pravopisných příručkách

V této části se budu věnovat jednotlivým případům, ve kterých se užívá velkého počátečního písmena. Postupovat budu podle rozdělení, které se nachází v akademických *Pravidlech českého pravopisu* z roku 1993 – vlastní jména, vyjádření zvláštního vztahu k osobě nebo věci, začátek větného celku, zkratky a značky. V každé části se budu zabývat jednotlivými prameny v jejich chronologickém pořadí.

4.1 Užívání velkého písmena ve vlastních jménech

4.1.1 Pravidla českého pravopisu praktickými příklady vysvětlená 1854

Pravidla z roku 1854 (dále jen P 1854) se zmiňují o psaní majuskule u vlastních jmen a také o přivlastňovacích adjektivech z nich utvořených. Objevuje se zde takovýto druh příkladů: *Spytihněv, syn knížete Bořivoje a sv. Ludmily, založil kostel týnský v Praze*. Ukazuje úzus psaní velkých písmen jak ve vlastních jménech osobních (*Spytihněv, Ludmila, Bořivoj*), tak ve jménech zeměpisných (*Praha*).⁷⁶ Samostatně se však příručka typům pojmenování nevěnuje.

4.1.2 Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví 1902

Velkým písmenům je v *Pravidlech hledícím k českému pravopisu* z roku 1902 (dále jen P 1902) věnována jenom krátká část, která uvádí případy, v nichž se užívá kapitálka, avšak nerozebírá problematiku podrobněji.

P 1902 se hlouběji věnují propriím, ale podobně jako P 1854 nerozlišují jména osob, jména zeměpisná a jména příslušníků národů a kmenů, př. *Vltava, Tomáš, Moravan*. Tyto druhy vlastních jmen se začaly vnímat jako odlišné typy a v následujících vydáních *Pravidel českého pravopisu* se hodnotí zvlášť.

Příručka se zvlášť zabývá vlastními jmény složenými z více slov – psaní obou členů víceslovného propria s počátečním písmenem velkým, pokud mají oba charakter vlastního jména, např. *Petr Veliký, Východní Indie*, i psaní podstatného jména s malým písmenem (jako apelativum) a přídavného jména s velkým písmenem, např.

⁷⁶ *Pravidla českého pravopisu: praktickými příklady vysvětlená*. Praha: C. k. sklad normálních školních knih, 1854. s. 42.

poloostrov Pyrenejský, Středozemní moře, avšak fenomén víceslovného výrazu (např. předložkové vazby), nedefinuje.

Zmiňuje se také o tvoření přídavných jmen přivlastňovacích, která jsou vytvořená ze jmen vlastních (př. *Tomášův*). Kapitola věnovaná psaní velkých písmen se také zabývá názvy časopisů a skladeb (př. *Erbenuv „Poklad“*, *Moravská Orlice*).⁷⁷

4.1.3 Pravidla českého pravopisu 1926

V oblasti velkých písmen se *Pravidla* z roku 1926 (dále jen P 1926) zabývají vlastními jmény živých bytostí, jmény zeměpisnými, pojmenováním lidských výtvorů a institucí, dále také různými písemnostmi, jako jsou časopisy nebo knihy. Tato kapitola ovšem nepodává výklad.

4.1.3.1 Pojmenování prostranství a ulic

Názevům ulic se P 1926 příliš nevěnují. V pozdějších vydáních PČP je názvům prostranství věnována větší pozornost a od roku 1993 se *Pravidla* této problematice věnují dosti intenzivně – zásady psaní se zjednodušily a zrušila se variantnost.

Podle P 1926 se píše *V Tůních, Ve Smečkách, Na Rybníčku, U Studánky*, tedy jako podle současných pravidel – po předložce následuje velké písmeno. Ale zároveň se píše *U invalidovny, U reálky, Kostelec nad černými lesy* apod. V prvním případě ze slov *tůně, studánka* apod. vymizel obecný význam, kdežto ve slovech *invalidovna* nebo *reálka* tento obecný význam stále přetrvává.⁷⁸

4.1.4 Pravidla českého pravopisu 1941

Pravidla z roku 1941 (dále P 1941) již explicitně rozdělují propria do samostatných skupin, a to na toponyma (včetně názvů nebeských těles, světadílů, ulic, vodstev a horstev), jména živých bytostí (zahrnují jména nadpřirozených bytostí, jména národní a obyvatelská, též jména křestní, rodová i přídomky), také se samostatně objevují zoonyma, dále jména institucí a lidských výrobků (včetně svátečních dní), rovněž názvy písemností, uměleckých výtvorů a modliteb.

⁷⁷ *Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví*. Vídeň: Císařský královský školní knihosklad, 1902. s. 10.

⁷⁸ *Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů*. Praha: Státní nakladatelství, 1926. s. 3.

Jména národní a spolková, jako *Evropan, Seveřan, Slovan* se píší s velkým písmenem, naopak jména odvozená od přívrženců různých hnutí se píší s písmenem malým, např. *husita, dominikán, voršilka*.⁷⁹

4.1.4.1 Názvy státních celků a útvarů

P 1941 sjednotila psaní názvů ulic tak, že po předložce přicházelo malé písmeno, pokud bylo jméno obecné: *V kotcích, Na růžku* atd. Jinak tomu bylo ve výrazu se jménem vlastním: *Na Smetance, Pod Kavalírkou* apod.

Psaní názvů státních celků a útvarů bylo poměrně jednotné – vlastní jméno tvořilo jméno podstatné nebo zpodstatnělé přídavné jméno, ale přídavné jméno odvozené od jména země vlastním jménem nebylo. Názvy státních celků jako *Čechy, Řecko, Francie* apod. se psaly s velkým písmenem, protože měly statut vlastního jména, naopak označení země spojením jako *republika francouzská*, se psalo s malými písmeny v obou slovech. Do názvu našeho státu postupně vniklo velké písmeno u přídavného jména (*republika Československá*), a to z důvodu politického a prestižního, a postupem času toto velké písmeno proniklo i do názvů ostatních státních celků. Následně tento způsob psaní ustálila i P 1941. Výjimka nastávala u celků, kde byl oficiální název sestaven jiným způsobem (*Svaz sovětských socialistických republik*).⁸⁰ V P 1941 je také definováno psaní složeného propria, které sestává pouze z výrazů obecných, avšak v tomto případě tvoří jako celek vlastní jméno a počáteční písmeno je tedy velké, např. *Mléčná dráha*.

4.1.5 Pravidla českého pravopisu 1957

Mnoho větších nedostatků napravují *Pravidla* z roku 1957 (dále P 1957), i přesto se však některým oblastem nevěnují dostatečně. Příkladem může být název *restaurace U anděla*, jejíž název se psal právě takto, pokud byl odvozen od znamení na domě, kterým byl *anděl*, pokud se však jednalo o název odvozený od jména majitele restaurace, název zněl *restaurace U Anděla*.⁸¹ Pisatel tedy musel vědět, podle čeho je hostinec (nebo případně ulice, kterých se to také týkalo) pojmenován, aby správně

⁷⁹ *Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů*. V Praze: Státní nakladatelství, 1946. LXIII, s. 4.

⁸⁰ Psaní velkých písmen. *Naše řeč*. 33, 1949, č. 5-6. s. 116.

⁸¹ HLAVSA, Zdeněk. Psaní velkých písmen. In *Co přináší nová pravidla českého pravopisu*. Ed. O. Martinová. Praha: Učitelská unie, 1991. s. 30.

napsal jeho název. Obecně platilo, že po předložce se velké písmeno píše, pokud se jedná o vlastní jméno, a malé písmeno, pokud jde o jméno obecné. Často ale nebylo snadné rozhodnout, ke kterému typu pojmenování dané slovo patří.⁸²

V P 1957 můžeme najít různé rozlišnosti v psaní velkých písmen v rámci jedné skupiny. Stejný název měl často různé psaní, podle toho, o co se zrovna jednalo. Vezmeme-li si příklad *Postupimská dohoda* a *mnichovská dohoda*, ve slově *mnichovská* se psalo malé písmeno, což bylo ovlivněno negativním vnímáním událostí, které s touto dohodou souvisely.⁸³

4.1.5.1 Nová skupina pojmenování

Po skončení druhé světové války se Československo potýkalo s mnohými změnami. Po roce 1948 začala pod vlivem socialismu a jeho politiky vznikat Jednotná zemědělská družstva, a to sloučením několika samostatných podniků. Jejich názvy se po sjednocení změnily. Měly dvě části, z nichž jednu tvořilo právě označení Jednotné zemědělské družstvo (popřípadě zkráceně JZD). Vzniklo tak nové pojmenování, které bylo nutné nějak psát. Název obvykle v první části obsahoval označení celku (JZD), za kterým následovalo vlastní jméno obce nebo sloučených obcí (ale i jiná jména, například osobní, názvy historických míst, hradů, staveb apod.)⁸⁴ První část pojmenování byla psána s velkým počátečním písmenem, popřípadě jako zkratka, která se psala se všemi velkými písmeny, protože vznikla z iniciál jednotlivých slov v názvu. Druhá část (vlastní jméno) byla vždy psána s velkým počátečním písmenem.

4.1.6 Pravidla českého pravopisu 1993

Kapitola zabývající se proprii v *Pravidlech* z roku 1993 (dále P 1993) se orientuje na antroponyma (včetně jmen smyšlených bytostí, jmen náboženských postav, zoonym a skupinových antroponym), toponyma (včetně kosmonym, hydronym i choronym), dále na chrématonyma, názvy dokumentů a uměleckých výtvorů, vyznamenání a cen, a také označování významných období a událostí.

⁸² *Ibid.*, s. 30.

⁸³ *Ibid.*, s. 28.

⁸⁴ KUCHAR, Jaroslav. Nová skupina vlastních pojmenování. *Naše řeč*. 48, 1965, č. 1. s. 16-20.

4.1.6.1 Pojmenování obytných prostranství, ulic, zahrad, pozemků apod.

Největší zásahy do ortografické normy, které přišly spolu s P 1993, změnilly psaní velkých písmen v názvech ulic, nábřeží, náměstí, parků, restaurací a dalších veřejných prostranství. V těchto pojmenováních se dříve apelativa, která určovala druh objektu, psala s malým písmenem, s příchodem nových *Pravidel* se změnilo psaní prvního následujícího slova po předložce tak, že se závazně píše s velkým písmenem (stejně jako počáteční předložka).⁸⁵

V pasážích výkladové části P 1993, věnovaných psaní velkých písmen, se vyskytují různé příklady, které jsou přebírány z dřívějších vydání, což se týká například několikaslovných názvů osídlených míst, jindy jsou však příklady nahrazeny jinými spojeními, mnohdy aktuálnějšími. P 1957 a P 1993 uvádí v této sekci (tj. pojmenování ulic, náměstí, nábřeží atd.) několik stejných příkladů, většinou se však liší. Jedním z těch shodných je *nábřeží Kapitána Jaroše*.

V P 1957 se doporučuje psát *nábřeží kapitána Jaroše*, tedy s malým písmenem v obecných jménech. Vysvětlení takového způsobu psaní tu však podáno není.

Pravidla z roku 1993 uvádějí týž příklad, ale je zde navíc doplněna zkratka „*Kpt.*“, také s velkým písmenem. Příklad má následující podobu: *nábřeží Kapitána (Kpt.) Jaroše*. Takto je příklad psán i v pozdějších vydáních *Pravidel českého pravopisu*. PČP vydaná po r. 1993 už také objasňují, z jakého důvodu se takto dané pojmenování píše – pokud na začátku víceslovného pojmenování, jako v tomto případě, stojí slovo obecné, které se může opakovat i v jiných názvech, píše se s malým písmenem. Následující slovo, ať už se jedná o slovo obecné nebo třeba předložku, se píše vždy s písmenem velkým.

Další vydání *Pravidel českého pravopisu* uvádí většinou stejné příklady. Vysvětlení, proč je daný jev právě takto psán, v nich ale chybí (jako je tomu u pojmenování prostranství), nebo je jen velmi stručné (oba případy se týkají například příručky z roku 2002).

⁸⁵ HLAVSA, Zdeněk. Psaní velkých písmen. In *Co přinášejí nová pravidla českého pravopisu*. Ed. O. Martincová. Praha: Učitelská unie, 1991. s. 29.

4.1.6.2 Psaní velkých písmen v názvech sídlišť

Předchozí *Pravidla* (1957) se samostatně věnují pojmenování významných staveb a domů, ale zvláště se nezabývají pojmenováním sídlišť a jejich problematikou. V *Pravidlech* z roku 1993 tato sekce přibyla.

Při psaní těchto názvů je možné použít dvě varianty. První z nich je možnost psát tato pojmenování s velkými písmeny ve všech slovech, která nesou význam, tedy psát je jako městské čtvrti a obce, druhou je přidružit je zásadám pro psaní ulic, domů apod. Nová *Pravidla* přijala první způsob a začala psát pojmenování jako *Pražské Předměstí* (oficiální název městské části) stejně, jako *Levý Hradec*.⁸⁶

Psaní velkých a malých písmen na začátku slova má různé podoby také v pojmenováních, která obsahují slovo *sídliště*. Pokud je sídliště součástí názvu (např. *Sídliště Antala Staška*, *Sídliště Míru*), píše se v tomto slově velké písmeno, avšak pokud se jedná pouze o označení a slovo má povahu obecného jména, které není součástí oficiálního názvu, píše se s malým písmenem (*(sídliště) Jihlava-Jih*).

4.1.6.3 Velká písmena v pojmenováních svátkových období

V P 1993 také odstraňují nejasnosti v psaní pomnožných vlastních jmen označujících svátky – psaní se ustálilo tak, že na počátku slova je velké písmeno, tedy *Vánoce*, *Velikonoce*, čímž se vyřešila pravopisná nejistota, která v tomto jevu přetrvávala.⁸⁷ Došlo tu k nápodobě ustáleného psaní jednodenních svátků jako je *Nový rok*, *Štědrý den* apod., které se píše s majuskulí na začátku. Cílem bylo sjednotit úzus a pomnožná vlastní jména přiblížit psaní jednodenních svátků. S malým počátečním písmenem se však i nadále píše názvy jako *advent*, *letnice* nebo *masopust* – tato označení nemají jednoznačně propriální charakter jako výše zmiňovaná, označují rozsáhlejší období a nejedná se o svátky.⁸⁸

Dříve nebylo psaní přídavných jmen odvozených od těchto svátků (*Vánoce*, *Velikonoce*) problematické, protože tato pojmenování se psala s malým písmenem a přídavná jména od nich odvozená se psala taktéž. Toto psaní zůstalo stejné i po změně v P 1993. Píšeme tedy *vánoční* (přání), *štedrovečerní* (večeře), *novoroční* (předsevzetí) apod.

⁸⁶ HLAVSA, Zdeněk. Psaní velkých písmen. In *Co přináší nová pravidla českého pravopisu*. Ed. O. Martinová. Praha: Učitelská unie, 1991. s. 30.

⁸⁷ *Ibid.*, s. 31.

⁸⁸ HRUŠKOVÁ, Zdenka. Vánoce, Velikonoce, letnice. *Naše řeč* 82, 1999, č. 5, s. 268.

4.1.6.4 Názvy organizací a institucí

V *Pravidlech českého pravopisu* z roku 1993 se objevila změna v psaní společenských organizací, významnějších institucí a jejich stálých orgánů, která zůstala a funguje jako pravidlo dodnes. Název instituce je obvykle složen z několika jmen obecných, které dohromady tvoří oficiální název.⁸⁹ V tomto případě se velké písmeno píše v prvním slově sousloví, například *Organizace spojených národů*, ale také *Spojené národy* nebo zkratkou *OSN*.⁹⁰

U určitých spojení je psaní velkého písmena závazné. Pokud je třeba odlišit, že se jedná o název a ne o obecné jméno, píše se *Nebeská říše, Říše* (fašistické Německo), v případě správních celků se vyskytují výjimky a několikaslovný název je možné psát dvojím způsobem: *Velkomoravská říše/ Říše velkomoravská* – se zachováním velkého písmene u prvního členu.⁹¹

Malé písmeno lze také užít v případě, že se jedná o pojmenování obecné, např. *Městský úřad v Táboře* – tato instituce je městským úřadem a je umístěna ve městě Tábor, v tomto spojení je možné napsat malé písmeno.⁹² Majuskule by se ve slově *úřad* psala v případě, že je uvedeno místo, ke kterému se vztahuje – *Úřad města Tábor/Tábora*.⁹³

U pojmenování institucí vždy záleží, zda jsou jejich části použity přímo v oficiálním názvu, nebo je jich užito jako jmen obecných (tento jev se u skutečných vlastních jmen nevyskytuje).⁹⁴

Sjednocením také vymizely některá dřívější doporučení (anomálie), která způsobovala takovéto rozdílné psaní: *Obvodní národní výbor v Praze 4*, ale *obvodní soud v Praze 4*.⁹⁵

Obdobně je to i u názvů fakult. *Pedagogická fakulta* se psala s velkým písmenem v případě, že fungovala jako samostatná vysoká škola (*Pedagogická fakulta v Hradci Králové*), pokud se však jednalo o část instituce, psalo se na začátku malé

⁸⁹ HLAVSA, Zdeněk. Jak psát a zkracovat názvy nových institucí. *Naše řeč* 52, 1969, č. 5. s. 309-310.

⁹⁰ HLAVSA, Zdeněk. Psaní velkých písmen. In *Co přinášejí nová pravidla českého pravopisu*. Ed. O. Martinová. Praha: Učitelská unie, 1991. s. 31.

⁹¹ *Ibid.*, s. 46-47.

⁹² *Ibid.*, s. 32.

⁹³ *Internetová jazyková příručka* [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, © 2008-2016. [cit. 20. 11. 2016]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>.

⁹⁴ HLAVSA, Zdeněk. Psaní velkých písmen. In *Co přinášejí nová pravidla českého pravopisu*. Ed. O. Martinová. Praha: Učitelská unie, 1991. s. 33.

⁹⁵ SVOBODOVÁ, Ivana. O psaní velkých písmen (Na pozadí poradenské počítačové databáze). *Naše řeč* 83, 2000, č. 1. s. 20.

písmeno (*pedagogická fakulta Univerzity Karlovy*).⁹⁶ V P 1993 došlo ke sjednocení a dnes se píše i v částech velké písmeno (*Filozofická fakulta, Pedagogická fakulta*). V názvech jednotlivých kateder se však píše písmeno malé (*katedra bohemistiky, katedra biologie*). P 1993 i přesto, že přinesla řadu zjednodušení, v této oblasti nejsou jednoznačné instrukce, kterými by se uživatel jazyka mohl řídit. Protože existuje široká škála útvarů a pracovišť jako *úřad, katedra, úsek, odbor, oddělení*, P 1993 doporučují psaní větších a méně závislých útvarů s velkým písmenem (*Ústav geologických věd Přírodovědecké fakulty UK*) a závislá nebo nesamostatná centra psát s písmenem malým (*mezinárodní redakce České tiskové kanceláře*).⁹⁷

4.1.7 Proměna příkladů v průběhu vydávání PČP

Příklady v jednotlivých pravopisných příručkách jsou si velmi podobné, často také v různých vydáních zůstávají stejné, i přesto jsou všechny určitým způsobem dobově příznačné a postupem času se také mění.

V P 1957 se objevuje mnoho příkladů příznačných pro politickou situaci poválečných let. Mezi názvy společenských zařízení a lidských výtvarů jsou mimo jiné i tyto příklady: *Československá socialistická republika, Svaz sovětských socialistických republik, Socialistická federativní republika Jugoslávie*. V poválečné době byla zmíněná pojmenování aktuální a bylo potřeba vědět, jak je psát. S postupem doby se příkladový soubor měnil. Dnes jsou v příručce podobné příklady, avšak aktualizované: *Česká republika, Republika francouzská* atd. Jsou však uváděny i názvy historické, např. *Rakousko-Uhersko*, a naopak je vynechána většina pojmenování dnes již neplatných, z nichž některá jsou pro souvislost uvedena v závorkách jako srovnání s dřívějšími pravidly, např. *Společenství nezávislých států* (*dříve: Svaz sovětských socialistických republik*).

Větší změny v pravidlech pro pravopis proběhly v roce 1993, tedy v době, kdy došlo i k osamostatnění naší republiky a vše se začínalo znovu formovat. Uživatelé jazyka poté neměli problém s psaním pouze v následujících deseti letech, ale nejistota v psaní velkých písmen přetrvává až do dnešních dnů. Nejproblematictější skupinou je pojmenování ulic, různých veřejných prostranství, sídlišť apod. Nejistota spočívá ve

⁹⁶ *Ibid.*, s. 20.

⁹⁷ *Internetová jazyková příručka* [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, © 2008-2016. [cit. 20. 11. 2016]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>.

víceslovných názvech, často ještě spojených s předložkou. A především tyto předložkové vazby dodnes mnoho uživatelů jazyka neumí správně napsat. Od P 1993 však platí zásada závazného psaní velkého písmena po předložce.

Další problematickou skupinou jsou již zmiňované organizace. Některé starší instituce, které vznikly před rokem 1993, než se norma změnila, mají zažité názvy a mají je oficiálně zapsané. Tyto starší instituce si samozřejmě zachovávají původní zápis, a to nejenom kvůli zvyku, ale hlavně kvůli oficiálním zápisům a evidencím. Tato situace může současné uživatele jazyka znejistit.

Současná *Pravidla českého pravopisu* se snaží především o zjednodušování. Všechny jevy se snaží osvětlit, na rozdíl od P 1957, kde byla některá pravidla nedostatečně vysvětlena a objevovaly se tak nejasnosti.

4.2 Vyjádření úcty druhé osobě nebo osobám

4.2.1 Pravidla českého pravopisu praktickými příklady vysvětlená 1854

Podle P 1954 se úcta vyjadřuje psaním velkých písmen ve všech zájmenech, která se vztahují ke jménu osoby, ke které je projev směřován, např. *Vaše Excellenci!*, ale také v dalších částech oslovení, např. *Urozený Pane Hrabě!*. Majuskule je psána také při vyjadřování úcty *Bohu*, v případě že se jedná o bohy pohanské, píše se písmeno malé.

4.2.2 Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví 1902

P 1902 se zmiňují o slovech oslovovacích a titulových v dopisech a nejrůznějších listinách, např. *Jeho Milost pan Biskup* nebo *Jeho Veličenství císař pán*. Tato příručka již nepíše majuskuli ve slově *pan*. Upozorňováno je zde také poprvé na nesprávné psaní zvrátého zájmena *se* (*navraťte Se*), ale také je zde zdůrazňováno špatné psaní pomocného slovesa *Jste* – *ráčil Jste praviti, aby Jste* (namísto *abyste*). Výjimku zájmen, která se píše s velkým písmenem, tvoří kuriální zájmena, která se pojí s první osobou, např. *My, František Josef, v království Našem*. Příručka se také věnuje psaní slova *Bůh* ve významu křesťanském a podobným označením, jako *Pán, Hospodin, svatý Duch*.

4.2.3 Pravidla českého pravopisu 1926

Psaní oslovení v korespondenci se P 1926 příliš neliší od zásad v P 1902. Oslovení se píše s počátečním velkým písmenem, např. *Ty, Tebe, Tvůj, Vy, Vás, Váš*, dále se majuskule píše ve starých titulech, o kterých se zmiňuje i předchozí příručka: *Vaše Jasnost, Jeho Excellence*.

V této příručce je opět upozorňováno na nesprávné psaní zájmena *se* a pomocných sloves, např. *vyslovte Své mínění, Ctěný Pane!*.

4.2.4 Pravidla českého pravopisu 1941

Úctu v korespondenci lze podle P 1941 vyjádřit velkým počátečním písmenem u zájmen, např. *Ty, Tvůj, Vy, Váš* apod. Dále se s majuskulí píše společenské tituly jako *Magnificence, Excellence, Osvícenost, Mistr (Jirásek)* a zájmena, která se s nimi pojí, např. *Jeho Jasnost*. Úcta je projevována i v náboženských osloveních, např. *Stvořitel, Spasitel, Prozřetelnost*.

Opět je upozorňováno na nesprávné psaní zájmena *se*, které se píše s malým písmenem, i když se vztahuje k osobě, jež je v dopise oslovována a je jí projevována úcta.

4.2.5 Pravidla českého pravopisu 1957

Projev v úcty se příliš neměnil, takže případy, v nichž se při oslovení v korespondenci píše velké počáteční písmeno, zůstávají v P 1957 poměrně stejné. Jedná se o přivlastňovací zájmena druhé osoby, tedy *Ty, Tvůj, Vy, Váš* apod. Zájmeno *Váš* se píše s majuskulí, ať je oslovován jednotlivec, či skupina osob. Velké začáteční písmeno se píše také v titulech, jež mají historickou povahu, např. *Excellence, Jeho Milost, Vaše Magnificence*. V P 1957 je zmiňován umělecký titul *Mistr*, který se píše s majuskulí v oslovení jako je *Mistr Alois Jirásek, vážený Mistře* apod. Starý akademický titul *mistr*, který užíval například *mistr Jan Hus*, se píše s malým písmenem, ale ve zkratce je písmeno velké: *M. Jan Hus*.⁹⁸

V náboženských jménech je také velké počáteční písmeno vyjadřující úctu, například *Pánbůh, Hospodin, Prorok* (Mohamed), *Všemohoucí, Spasitel* apod.

⁹⁸ HAVRÁNEK, Bohuslav (ed.). *Pravidla českého pravopisu*. 1. vyd. Praha, 1957. s. 59.

V pojmenováních, ve kterých nejde o vyjádření náboženské úcty, se píše počáteční písmeno malé, např. *Pro pánaboha, co si počneme?*.⁹⁹

Je zde také opět upozorňováno na nesprávné psaní zájmena *se* a pomocných sloves *jsi, jste*.

4.2.6 Pravidla českého pravopisu 1993

V případě specifického nebo zvláštního vztahu k jiné osobě v korespondenci, se podle P 1993 píše velké písmeno v případě, že se jedná o výraz úcty, která se vyjadřuje osobními a přivlastňovacími zájmeny druhé osoby, tedy *Ty, Tebe, Vy, Váš* apod. V těchto případech je možné napsat velké písmeno, ať už jde o jednotlivce, kolektiv, nebo skupinu lidí, tak jako v předchozích příručkách. Pokud je psáno písmeno malé, jedná se zřejmě o korespondenci soukromou a důvěrnou. S velkými písmeny se také píše některé tradiční tituly užívané pro významné osobnosti, tak jako v P 1957, např. *Excellence, Vaše Magnificence* apod. Majuskuli lze psát také v církevních a feudálních titulech, které se vztahují k příslušné společnosti.¹⁰⁰ Častěji než v korespondenci jsou velká písmena používána jako projev úcty v textech náboženského charakteru.¹⁰¹

Jako v předchozích příručkách je i zde upozorňováno na nesprávnost psaní zvratných zájmen a pomocných sloves.

V této příručce přibylo psaní velkého počátečního písmena jako zdůraznění určitého pojmenování (*on je Někdo*), zdůraznění emočního vztahu, často v básnické řeči (*On a Ona*) a podobně.

4.3 Velké písmeno na začátku větného celku

Zásady pro psaní velkých písmen na začátku větného celku se v průběhu vydávání příliš neměnily, přesto jednotlivá *Pravidla českého pravopisu* podávají výklad různým způsobem, ve kterém lze najít drobné odchylky.

⁹⁹ *Ibid.*, s. 59.

¹⁰⁰ *Ibid.*, s. 50.

¹⁰¹ HLAVSA, Zdeněk. Psaní velkých písmen. In *Co přinášejí nová pravidla českého pravopisu*. Ed. O. Martinová. Praha: Učitelská unie, 1991. s. 27.

4.3.1 Pravidla českého pravopisu praktickými příklady vysvětlená 1854

P 1854 uvádí, že majuskule se užívá na začátku každé výpovědi, tedy pokaždé, když začne pisatel se svým projevem. Velké počáteční písmeno se používá také v básních, a to na začátku každého verše, ať už předchozí verš končí jakýmkoliv interpunkčním znaménkem, nejenom tečkou. Dále se kapitálka píše po tečce, dvojtečce, znaménku otázky a znaménku podivení (tedy otazníku a vykřičníku).

U zmíněných zásad jsou také uvedeny příklady, na kterých je demonstrováno správné použití majuskule. Následující vydání příručky, tedy P 1902, tyto příklady nemá. Znovu se objevují až v P 1941.

4.3.2 Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví 1902

Podle P 1902 se velkého písmena užívá ve slově, jež započiná nový celek a také v prvním slově po tečce, někdy i po vykřičníku a otazníku, protože i těmito znaménky může být věta zakončena.

P 1902 se užívání majuskule na začátku větného celku příliš nevěnují, pouze informují o těchto dvou případech, ve kterých se velké písmeno píše. Užívání rozdělovacích znamének je věnována samostatná kapitola.

4.3.3 Pravidla českého pravopisu 1926

Pravidla z roku 1926 se velkou částí shodují s jejich předchozími vydáními. Zásady pro psaní velkého písmene na začátku výpovědi jsou tedy stejné jako ve výše zmíněné příručce. Majuskule se užívá ve slově, které započiná písemnost a také v prvním slově po tečce, vykřičníku či otazníku, což jsou znaménka, která mohou ukončovat větu. V této příručce navíc přibyla zmínka o dvojtečce, po které může také následovat kapitálka, pokud je jí uvozována přímá řeč.

4.3.4 Pravidla českého pravopisu 1941

P 1941 již uvádějí poněkud širší výčet případů, ve kterých je užíváno velké počáteční písmeno. Stejně jako v přechodí příručce se jedná o začátek větného celku nebo celého písemného projevu a o slovo následující po tečce, vykřičníku nebo otazníku. Nově v této kapitole přibývá psaní majuskule po dvojtečce, tedy ve výčtu, který končí tečkou a tvoří tak větu. Vše opět doloženo příklady, tak jako to bylo v P 1854.

4.3.5 Pravidla českého pravopisu 1957

Zásady pro psaní velkého písmena na začátku výpovědi se v podstatě neměnily, v jednotlivých vydáních *Pravidel českého pravopisu* směrem k současnosti jsou jevy stále více vysvětlovány.

P 1957 se psaní majuskule na začátku větného celku věnuje poměrně podrobně. Samostatně jsou zde popsány tyto čtyři skupiny:

1. Psaní velkého počátečního písmena na začátku psaného projevu.
2. Po tečce, vykřičníku a otazníku.
3. Po dvojtečce.
4. Na začátku jiné věty.¹⁰²

První a druhá skupina mají stejnou platnost jako ve všech předchozích vydáních. Třetí skupina se týká uvozování přímé řeči, po kterém následuje velké písmeno. Tyto příklady jsou poněkud komplikované a domnívám se, že pro všechny uživatele jazyka ne příliš srozumitelné. Majuskule se píše v případě, kdy se uvozovací věta vztahuje na víc, než jeden větný celek, ovšem i pokud se uvozovací věta vztahuje pouze na jednu větu, je možné psát velké písmeno. Podobně je tomu i ve výčtu: velké písmeno se píše, pokud je alespoň jeden jeho člen vyjádřen větou nebo pokud je aspoň k jednomu členu připojena samostatná věta, v tom případě je výčet ukončen tečkou. P 1957 však také uvádí variantu výčtu, která dovoluje psát v jednotlivých bodech písmena malá. Tato možnost slouží k vyjádření těsnějšího sepjetí výčtu a jeho komponenty jsou oddělovány středníkem.¹⁰³

Čtvrtá skupina se v příručce objevuje poprvé. Jedná se o případ, kdy je do věty vložena věta jiná, která je citátem, heslem apod. Velké písmeno se zde používá zvláště v případě, že tato věta není odlišena typem písma či uvozovkami (*Heslem Kupředu, kupředu, zpátky ni krok určil Tyrš sokolstvu jednoznačně povinnost stát na straně pokroku*). Naopak v případě, že heslo či citát jsou nějakým způsobem odlišeny od zbytku textu, je možné psát písmeno malé.¹⁰⁴

¹⁰² HAVRÁNEK, Bohuslav (ed.). *Pravidla českého pravopisu*. 1. vyd. Praha, 1957. s. 57-58.

¹⁰³ *Ibid.*, s. 57-58.

¹⁰⁴ *Ibid.*, s. 58.

4.3.6 Pravidla českého pravopisu 1993

P 1993 se drží zásad, které byly zmíněny již u P 1957, pouze mění uspořádání a některé případy více osvětlují a zjednodušují.

Psaní počátečního velkého písmena na začátku každého větného celku ukončeného tečkou, vykřičníkem nebo otazníkem v této příručce zůstává, přibývá však zásada pro psaní nadpisů, záhlaví, adres apod. umístěných na samostatném řádku, které nemusí být odděleny interpunkčním znaménkem a píše se s počátečním písmenem velkým (*Lidé z Maringotek – titul knihy, Italská parlamentní delegace v Praze – titulek zprávy*).

Majuskule se dále píše ve stejných případech, jako v P 1957. Jedná se o psaní velkého písmena na začátku větného celku, který je vložen do jiné věty, jako citát, heslo, ale i přímá řeč ohraničená uvozovkami, a o užití kapitálky při výčtu, kde je však možnost psát všechny nevětné části malými písmeny a velké písmeno použít pouze na začátku větného celku.¹⁰⁵

4.4 Velká písmena ve zkratkách, zkratkových slovech a značkách

V této části se budu zabývat výkladem o zkratkách a značkách, jak je podávají jednotlivé příručky. Začínat však budu až od P 1926, protože P 1854 se psaním velkých písmen ve zkratkách vůbec nevěnují. Podobně je to i u P 1902, ta obsahuje o něco delší kapitolu věnovanou velkým písmenům, avšak zkratky a zkratková slova se v této příručce opět nevyskytují.

4.4.1 Pravidla českého pravopisu 1926

P 1926 se v krátké kapitole věnují všem oblastem psaní velkých písmen, včetně zkratk, které jsou zde však rozebírány minimálně. Jedná se tu o zkratky ustálené, jsou zde zahrnuté akademické tituly, názvy časopisů, ale i názvy organizací: *MgPh.* (magister farmacie), *JUDr.*, *MUDr.*, *ThDr.*, *Dr.* (ve spojení se jménem ve větě pouze *dr.*), *ČČH* (Český časopis historický), *KČT* (Klub českých turistů), *Kč* (koruna česko-slovenská).¹⁰⁶

¹⁰⁵ *Ibid.*, s. 51.

¹⁰⁶ *Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů*. Praha: Státní nakladatelství, 1926. s. 6.

4.4.2 Pravidla českého pravopisu 1941

Podobně jako příručka z roku 1926 se i *Pravidla*, která vyšla v roce 1941, zabývají ustálenými zkratkami a značkami pouze okrajově. Zůstávají zde stejné příklady (*KČT*, *ČČH*), ale přibývají i nová zastoupení stejných skupin, např. *Ing.*, *MUC* – kandidát všeobecného lékařství, *OSNDod.* – Ottův slovník naučný, dodatky, *UB* – Umělecká beseda.

Příklad z P 1926 *Kč* (koruna česko-slovenská) se v P 1941 změnila na *Kčs*, tedy přibyl komponent označující přívlastek *slovenská*.

V P 1941 je opět upozorňováno na psaní zkratk *dr.*, *ing.* (nebo také *inž.*) ve větne souvislosti. V tomto případě se v těchto zkratkách píše písmeno malé.

4.4.3 Pravidla českého pravopisu 1957

P 1957 se zkratkami a značkami zabývají širěji než všechna předchozí vydání. Této problematice je věnována samostatná kapitola, která se soustředí na různé zkratky, se kterými se může uživatel jazyka v písemném projevu setkat, a také se zabývá jejich tvořením.

Zkracování probíhá vždy stejným způsobem, ve výsledku však zůstává jiný počet liter. Nejobvyklejším způsobem je ten, kdy se ponechá první písmeno slova nebo slov (*pan* = *p.*, *rok* = *r.*, množné číslo = *mn. č.*) nebo slabika či více slabik (*slečna* = *sl.*, *číslo* = *čís.*). Tyto zkratky jsou psány s písmeny malými.

U zkratk tvořených ze jmen vlastních (konkrétně křestních) je však na počátku vždy písmeno velké. Slovo se zkracuje buď na jedno písmeno (počáteční): *Jan*, *Jiří* = *J.*, *Alois* = *A.*, nebo se ponechá počáteční skupina liter, které končí souhláskou: *František* = *Fr.*, *Frant.*, *Alois* = *Al.*¹⁰⁷

Mezi ustálené zkratky (které mají pouze jeden způsob psaní) se řadí starší vědecké tituly jako např. *MUDr.*, *JUDr.*, *RNDr.*, *PhDr.* apod., novější zkratky se tvoří podobným způsobem jako zkratky staré, tedy zkrácením latinského sousloví: *CSc.*, *DrSc.*, *Ing.* Každá první litera slova obsaženého ve zkratce se píše s písmenem velkým, pokud je do zkratky použita skupina liter, majuskule se užívá jen v prvním z nich. Zkrátit se mohou i úplná znění titulů, tedy například titul *doktor pedagogických věd* lze v písemnosti zkrátit na *dr. ped. věd*, podobně se píše *kand. filol. věd* (kandidát filologických věd), ale také *ing.* (po francouzském vzoru) nebo například *inž. chem.*

¹⁰⁷ HAVRÁNEK, Bohuslav (ed.). *Pravidla českého pravopisu*. 1. vyd. Praha, 1957. s. 54.

(inženýr chemie). Tyto zkratky se vždy píší s malými písmeny. Výjimka nastává u titulu *Dr.*, který se ve větné souvislosti zkracuje *dr.*¹⁰⁸

Iniciálové zkratky, které jsou tvořeny z velkých počátečních písmen jednotlivých slov, se řadí mezi značky. Jedná se o názvy států (*ČSR*, *SSSR*), institucí (*JZD*, *MNO* – ministerstvo národní obrany), ale také novin a časopisů (*RP* – Rudé právo, *LF* – Listy filologické). Jsou užívány především v odborném tisku.

Mezi značky se také řadí zkratková slova, která se na rozdíl od iniciálových zkratků skloňují. Mají totiž charakter slov, takže se mohou stát i základem pro odvozování. Vznikají zkracováním sousloví, konkrétně z počátečních slabik, a mohou být opět rozvedena. Nejčastěji se jedná o názvy institucí a závodů, např. *Svazarm* (Svaz pro spolupráci s armádou), *Čedok* (Československá dopravní kancelář). V těchto slovech se píše pouze počáteční písmeno velké, ostatní jsou malá.

4.4.4 Pravidla českého pravopisu 1993

Největší změny proběhly již v roce 1957, P 1993 navazují na rozdělení P 1957 a příliš ho nemění, u některých typů zkratků pouze podávají doplňující informace. Zkratkami se zde opět zabývá samostatná kapitola.

Obecně platí, že zkratky, které vznikly z názvů psaných s majuskulí na začátku, mají pořad velké počáteční písmeno. Ostatní zkratky se píší malými písmeny, výjimkou jsou některé značky, v nichž se někdy užívá písmen velkých.¹⁰⁹

V této příručce lze opět najít zkracování křestních jmen, titulů i zkratková slova, oproti předchozímu vydání *Pravidel* zde přibýlo také zkracování zeměpisných jmen, především víceslovných, jako např. *Ml. Boleslav*, *Mor. Krumlov*, *Týn n. Vlt.*, *K. Vary* apod. Protože se jedná o vlastní jména, píší se zde písmena velká. V případě, kdy zkrácení není úsporné nebo pokud po úpravě není zkratka zcela jednoznačná, se slovo ponechá celé.¹¹⁰

Většina zkratků je obvykle zakončena souhláskou (kromě *pi* – paní, *fa* – firma, *5. čce* – července apod.). Tímto způsobem se také zkracují některé vojenské hodnosti, a to např. *mjr.* – major, *kpt.* – kapitán. Stejně se utváří i odborné názvy, jako *rkp.* –

¹⁰⁸ *Ibid.*, s. 54.

¹⁰⁹ HLAVSA, Zdeněk (ed.). *Pravidla českého pravopisu*. 1. vyd. Praha: Academia, 1993, 391 s. ISBN 80-200-0475-0. s. 35.

¹¹⁰ *Ibid.*, s. 35.

rukopis, *mld.* – miliarda.¹¹¹ Všechny tyto zkratky se píší s malým počátečním písmenem, stejně jako slova, která zastupují.

Zastoupení jednotlivých částí, jež ve sledovaných vydáních PČP pojednávají o velkých písmenech, ukazuje *Tabulka č. 1*. Do přehledu jsou zahrnuta i P 1854, která však nejsou považována za závaznou ortografickou příručku. Tento statut mají PČP od vydání z roku 1902.

¹¹¹ *Ibid.*, s. 36.

5. Jazyková poradna Ústavu pro jazyk český AV ČR

Jazyková poradna má velmi dlouhou tradici, vznikla již v roce 1936. Společnost pro slovanský jazykozpyt v Praze a redakce Naší řeči se souhlasem III. třídy České akademie věd a umění vytvořily zvláštní oddělení, které mělo za úkol poskytovat tazatelům pomoc při řešení jazykových problémů, a to za menší poplatek.¹¹²

Dotazy určené poradně nebyly jen písemné, tazatelé poradnu kontaktovali také telefonicky. Od 90. let se navíc rozmohl internet, který umožnil zájemcům položit dotaz prostřednictvím e-mailu.

V letech 1998-2010 bylo zaznamenáno a zodpovězeno přes 73 000 dotazů podaných písemně, a to jak poštovní cestou, tak e-mailem. Počet dotazů kladených telefonicky byl dokonce ještě o něco vyšší.¹¹³

Jazyková poradna Ústavu pro jazyk český AV ČR neslouží pouze tazatelům, kterým pomáhá osvětlit různé nejasnosti ohledně neobvyklé flexe tvarů, původu slov, pravidel psaní velkých písmen apod. Poradna slouží také pracovníkům, pro něž jsou pokládané dotazy velmi významným zdrojem informací o jazyce. Dotazy ukazují, na které jevy se uživatelé jazyka soustředí, které zůstávají v periférii zájmů, jaké jevy působí uživatelům obtíže apod. Napomáhají také při vylepšování a rozšiřování internetových odkazů, jako je například *Internetová jazyková příručka*, která poskytuje uživatelům jazyka první pomoc při setkání s jevem, který je jim neznámý nebo jej potřebují osvětlit.¹¹⁴

5.1 Nejčastější dotazy

Dotazy na užívání velkých písmen vždy patřily k nejčastějším a tvořily značnou část otázek kladených veřejností jazykové poradně Ústavu pro jazyk český AV ČR.

V rozmezí od září roku 1985 do května roku 1986 bylo zaznamenáno dotazů:

- 31,0 % velká písmena.

¹¹² Jazyková poradna. Zajímavé dotazy. *Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky* [online]. ÚJČ AV ČR: ©2015 [cit. 19. 11. 2016] Dostupný z: <<http://www.ujc.cas.cz/jazykova-poradna/dotazy/>>.

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ *Ibid.*

- 16,1 % psaní přejatých slov.
- 12,5 % interpunkce.
- 10,7 % psaní slov domácích a další jevy.¹¹⁵

V těchto letech byl pravopis nejčtenější skupinou, ve které byly dotazy kladeny – jednalo se o 51,4 % a nejčastější otázky se týkaly psaní velkých písmen. Následovala morfologie (18,9 %), lexikologie (16,9 %) a syntax (7,3 %).¹¹⁶ O dvacet let později, v roce 2005, už nebyl nečtenější skupinou pravopis. Nejvíce dotazů bylo položeno v oblasti lexikologie (30,4 %), druhým v pořadí byl pravopis (27,5 %), následovala morfologie (12,1 %) a syntax (8,2 %).¹¹⁷

5.2 Dotazy týkající se velkých písmen

Potíže se psaním velkých písmen se nejvíce vyskytují v toponymech (ve státních celcích, územích a místních jménech). V cizích názvech lze tuto nejistotu očekávat, protože pisatelé si v některých slovech nejsou jisti ani dnes. To se však týká také psaní toponym domácích. Dříve pro ně platila úřední norma, která ale odporovala českému pravopisu – všechna plnovýznamová slova v názvu se psala s velkým písmenem. V roce 1957 vyšla přepracovaná *Pravidla českého pravopisu*, která tento rozpor zvrátila.¹¹⁸

V roce 1993 vyšla po dlouhé době změněná *Pravidla*, která se snažila o zjednodušení pravopisu, avšak provedené změny také často působily uživatelům jazyka problémy. Jazyková poradna Ústavu pro jazyk český AV ČR v době těchto změn zaznamenala mnoho dotazů, které se týkaly psaní velkých písmen v různých pojmenováních. Dotazy týkající se správného psaní velkých písmen se objevovaly i po deseti letech – někteří uživatelé češtiny tyto změny zaregistrovali až po mnoha letech a následně zjistili, že neví, jak například správně napsat název svojí firmy. Komplikace způsobovala nová PČP i v tom, že mnoho lidí mělo svoji firmu v registru podle starého pravopisu, tedy nikoli podle nově kodifikovaných pravidel. P 1957 nastolila v češtině na dlouhou dobu jistý systém, podle kterého se všichni mohli řídit.

¹¹⁵ SVOBODOVÁ, Ivana. Analýza dotazů z jazykové poradny. *Naše řeč*. 71, 1988, č. 3, s. 122.

¹¹⁶ *Ibid.*, s. 122.

¹¹⁷ SMEJKALOVÁ, Kamila. Úskalí současné češtiny z hlediska klientů jazykové poradny. *Naše řeč*. 88, 2005, č. 3, s. 129.

¹¹⁸ POLÍVKOVÁ, Alena a KLIMEŠ, Lumír. Z jazykové poradny. *Naše řeč*. 64, 1981, č. 3, s. 122.

V roce 1993 přišly velké změny v psaní velkých písmen (a nejen v této oblasti), které s sebou přinesly také nejistotu. Jazyková poradna však pomáhá uživatelům jazyka pochopit současné psaní a dále připomíná, že *Pravidla českého pravopisu* jsou závaznou příručkou pro školy a pro ostatní uživatele českého jazyka jsou příručkou pouze doporučující.¹¹⁹

Poradna často zaznamenává dotazy související s psaním velkých písmen v zeměpisných jménech, frekventované jsou i dotazy týkající se psaní jmen cizích. S těmito pojmenováními se nemusí uživatel jazyka často setkávat, takže se může stát, že si není jistý jejich správnou formou. PČP se těmto názvům věnují, jsou v nich určité příklady, avšak nemohou zde být vypsány veškeré země a území světa.

Uvedu jeden konkrétní příklad z jazykové poradny: byl položen dotaz, zda se správně píše *pásmo Gazy* nebo *Pásmo Gazy*; *západní břeh Jordánu* či *Západní břeh Jordánu*.¹²⁰ V tomto případě se nabízí PČP jako příručka, do které tazatel může nahlédnout, avšak nenalezne v ní přesné vysvětlení pravopisu takovýchto názvů. *Internetová jazyková příručka* by již mohla být nápomocnější, protože jak již bylo zmíněno, její obsah je podrobně rozveden, a to se týká i psaní velkých písmen v názvech světadílů, zemí a území. Jako jednoduchá alternativa se nabízí také geografické názvoslovné seznamy OSN a publikace, jež jsou jejich součástí, které obsahují veškeré oficiální názvy všech území a států světa. Tuto možnost také uvedla poradna jako řešení.¹²¹ Pomocí těchto seznamů jsou oficiální názvy, a tak i jejich správné psaní, nejlépe dohledatelné. Seznam zeměpisných jmen obsahují také PČP.

Některé dotazy se také týkají nejistoty v psaní velkých písmen v názvech staveb. PČP v tomto nechávají pisateli určitou volnost, takže záleží na něm, jak zhodnotí významnost stavby nebo její části a podle toho zvolí malé nebo velké písmeno. Přípustné jsou často obě varianty, což může být příčinou zmatení tazatele. V poradně byl například zaznamenán dotaz na sousloví, se kterým se uživatel jazyka běžně setkává, ale vždy v jiné podobě, proto si není jistý, jak toto pojmenování správně

¹¹⁹ SVOBODOVÁ, Ivana. Dům U Černé Matky Boží. *Naše řeč* 87, 2004, č. 5. s. 269-270.

¹²⁰ Jazyková poradna. Co je jazyková poradna. *Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky* [online]. ÚJČ AV ČR: ©2015 [cit. 19. 11. 2016] Dostupný z: <<http://www.ujc.cas.cz/jazykova-poradna/co-je-jazykova-poradna.html>>.

¹²¹ *Ibid.*

psát. Jedná se o pojmenování *berlínská zed'*/ *Berlínská zed'*, kde jsou však správně obě podoby.¹²²

Další zajímavostí je dotaz, jak psát pojmenování čínského roku, tedy například *rok p/Psa*, *rok k/Kozy*, *rok k/Koně* apod.¹²³ PČP se těmito pojmenováními vůbec nezaobírají. S názvy čínských roků se však uživatel jazyka může v běžném životě setkávat často v nejrůznějších horoskopech, astrologických výkladech a v mnoha jiných případech.

Jazyková poradna radí přiklánět se k majuskulím, psát tedy *rok Psa*, *rok Kozy*, *rok Koně* atd., a to z těchto důvodů:

1. Tu část pojmenování, která nese název zvířete, lze považovat za figuru mytologickou či alegorickou, tudíž by bylo na místě psát ji podle PČP s velkým počátečním písmenem.
2. Podle *Slovníku spisovné češtiny* se znamení zvěrokruhu píše s velkým počátečním písmenem, proto by bylo na místě psát s majuskulí i čínské roky.
3. Majuskule má také rozlišovací významovou funkci.¹²⁴

Jazyková poradna pomáhá osvětlovat jevy, se kterými si pisatelé neví rady, ale díky sekci *Jazyková poradna* na webových stránkách Ústavu pro jazyk český AV ČR¹²⁵ si může uživatel prohlédnout některé již položené dotazy a díky tomu také najít odpověď právě na svůj dotaz.

5.3 Akademická příručka českého jazyka

Pomocníkem pro pravopis může být také *Internetová jazyková příručka*¹²⁶, která poměrně detailně osvětluje veškeré pravopisné jevy a velkým písmenům se věnuje podrobně. Vznikla s podporou jazykové poradny AV ČR a byla vystavěna na dotazech, jež byly poradně adresovány. Na základech její výkladové části vytvořil kolektiv autorů Ústavu pro jazyk český AV ČR *Akademickou příručku českého jazyka* (dále APČJ), která se věnuje všem problematickým pravopisným jevům. Příručka

¹²² *Ibid.*

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ *Ibid.*

¹²⁵ Internetový odkaz: <http://www.ujc.cas.cz/index.html>.

¹²⁶ Internetový odkaz: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>.

vychází především z praxe – z dotazů položených jazykové poradně a z analýzy výskytů v Českém národním korpusu¹²⁷. Vyhází z každodenní práce odborných pracovníků, a proto je poměrně podrobně zpracovaná. V oblasti psaní velkých písmen se nesoustředí se pouze na celkový výklad, ale na jednotlivé problematické jevy, na které jazyková poradna opakovaně odpovídá. Mimo jiné se zaměřuje na psaní víceslovných pojmenování ve všech oblastech a také se zabývá případy, v nichž PČP nechávají pisatelé určitou volnost. Příručka má statut doporučení, v mnoha případech však vychází spíše z praxe než z úzu.

APČJ se drží rozdělení, jak je strukturováno v *Pravidlech českého pravopisu* z roku 1993. Podává výklad nejen k jednotlivým oblastem psaní velkých písmen (např. *Jména hvězdářská a zeměpisná*), ale velmi podrobně se věnuje i dílčímu rozdělení, ke kterému jsou v PČP obvykle uvedeny pouze příklady (např. *Světadily, země, území*). *Tabulka č. 2* ukazuje výčet všech oblastí, ke kterým podávají výklad APJČ. V kapitole věnované velkým písmenům se příručka zabývá také zástupnými názvy (tj. zkrácení názvu, pokud v textu vystupuje opakovaně), což je oblast, která v PČP chybí.

¹²⁷ PRAVDOVÁ, Markéta a SVOBODOVÁ, Ivana (ed.). *Akademická příručka českého jazyka*. Praha: Academia, 2014. s. 35.

6. Pravopisné příručky v jiných slovanských jazycích

V této kapitole nastíním kodifikaci jazyka dalších slovanských jazyků, konkrétně se budu věnovat slovenštině a ruštině. Slovenština je jazyk, který je češtině velmi blízký a má s ní mnoho společného, ruština se opět dostává „do kurzu“, je velmi žádaná, a protože je v některých ohledech češtině podobná, na rozdíl od jiných jazyků není příliš obtížné jí porozumět nebo se jí naučit.

Některé jazyky mají svoje pravopisné zásady zformulovány a kodifikovány v příručkách. Čeština má pro tyto účely *Pravidla českého pravopisu*, v jiných slovanských jazycích však nemusí sloužit těmto účelům pouze jedna ortografická příručka, ale může jich být i několik.

6.1 Kodifikace pravopisu slovenského jazyka

Ve slovenštině existují *Pravidlá slovenského pravopisu* (dále jen PSP), která jsou jednou ze čtyř základních kodifikačních příruček tohoto jazyka. PSP vyšla v několika zpracováních a vycházejí dodnes, nejnovější jsou z roku 2013.

První PSP vyšla v roce 1931 a byla výsledkem zkoumání o tzv. jednotném československém jazyce; díky tomu v nich došlo ke sblížení češtiny a slovenštiny a v příručce se tak objevovaly hlavně jevy společné oběma jazykům.¹²⁸ Další vydání přišla v letech 1940, 1945 a 1953. Poválečné vydání PSP prošlo velkým rozšířením, se kterým se začaly objevovat také četné pravopisné problémy.¹²⁹ Došlo k odstranění puristických tendencí, které zasahovaly do spisovné slovenštiny ještě v příručce ze 40. let, a začala se projevovat tendence ke zjednodušení pravidel.¹³⁰

PSP vycházejí dodnes, v 90. letech vyšla dvakrát – poprvé v roce 1991 a poté roku 1998, kdy se jednalo o 2. doplněné vydání. Publikace je určena školám i široké veřejnosti, což je reflektováno i v samotném zpracování (např. pravopisný slovník je rozšířen o mnoho odborných výrazů a přejatých slov).¹³¹ V roce 2000 vyšla PSP v 3. upraveném a doplněném vydání: jedná se o kolektivní počin pravopisné komise Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, publikaci redigoval Matej Považaj.¹³²

¹²⁸ VÁHALA, František. Pravidla slovenského pravopisu. *Naše řeč*, 37, 1954, č. 1-2, s. 34.

¹²⁹ POLÍVKOVÁ, Alena. Pravidlá slovenského pravopisu. *Naše řeč*, 76, 1993, č. 1. s. 42.

¹³⁰ PECIAR, Štefan. Výskum a normovanie slovenského pravopisu a výslovnosti po roku 1945. *Slovenská reč*, 25, 1960, č. 4-5, s. 207.

¹³¹ POLÍVKOVÁ, Alena. Pravidlá slovenského pravopisu. *Naše řeč*, 76, 1993, č. 1. s. 42.

¹³² Kodifikačné příručky. *Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied* [online]. JÚĽŠ SAV: ©2011 [cit. 20.11.2016]. Dostupné z: http://www.juls.savba.sk/kodifikacne_prirucky.html.

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky zverejnilo čtyri kodifikační příručky, které jsou pro jazyk závazné. Jednou z nich jsou právě *Pravidlá slovenského pravopisu*, dalšími jsou *Pravidlá slovenskej výslovnosti* (2009), *Krátky slovník slovenského jazyka* (2003) a *Morfológia slovenského jazyka* (1966).¹³³

Na Slovensku funguje obdobně jako u nás *Jazyková poradňa*¹³⁴, která je také dostupná on-line. Je koncipovaná formou dotazů, na které jsou v systému zaznamenány odpovědi. Uživatel jazyka zadá do vyhledávání heslo, které potřebuje osvětlit. Ve výsledku hledání se objeví různé dotazy i s odpověďmi, v nichž si uživatel může vyhledat právě ten problém, který ho zajímá. V případě, že odpověď nedostačuje, je zde možnost položit dotaz přímo odborníkovi. V poradně je také možnost procházet jednotlivé seznamy hesel, které jsou řazeny abecedně. *Jazyková poradňa* je garantována Jazykovedným ústavem Ľudovíta Štúra SAV.

6.1.1 Psaní velkých písmen v Pravidlech slovenského pravopisu

Pravidlá slovenského pravopisu mají podobnou strukturu jako PČP. Týká se to i části věnované psaní velkých písmen. Velká písmena se podle PSP píší:

1. Na začátku vlastních jmen.
2. Na začátku vět.
3. Ve zkratkách, ustálených značkách.
4. Někdy na začátku verše.
5. Jako prostředek vyzdvihnutí některých slov a částí slov.
6. Na znak úcty.¹³⁵

Pravidla českého pravopisu zvláště nevydělují psaní velkého písmena na začátku verše. Avšak v příručce *Pravidla českého pravopisu praktickými příklady vysvětlená* z roku 1854 tomu tak bylo.

Část zabývající se velkými písmeny v PSP je dvakrát větší než část, kterou jim věnují PČP. Výše zmíněné případy, ve kterých se užívá majuskule, obsahují podrobný výklad, zvláště propriím je věnována velká pozornost. PSP se soustředí na

¹³³ POLÍVKOVÁ, Alena. Pravidlá slovenského pravopisu. *Naše řeč*, 76, 1993, č. 1. s. 41.

¹³⁴ Internetový odkaz: <http://jazykovaporadna.sme.sk/>.

¹³⁵ KAČALA, Ján (ed.). *Pravidlá slovenského pravopisu*. Bratislava: SAV, 1991. ISBN 80-224-0080-7. s. 49.

antroponyma, toponyma, chrématonyma i kosmonyma a uvádějí mnoho příkladů ke každé skupině. Na rozdíl od PČP se zvláště věnují například pojmenováním mostů, kanálů, vodopádů, bran, významných sítí, ale i jeskyň nebo propastí.

6.2 Pravopisné příručky ruského jazyka

Stejně jako čeština a slovenština má i ruština své kodifikační příručky – existují různé učebnice ortografie, ale i slovníky, které jsou koncipovány podobným způsobem, jako pravopisný slovník v *Pravidlech českého pravopisu*. Kromě toho existují i normativní příručky.

V roce 2008 pověřilo Ministerstvo vzdělání a vědy Ruské federace (Министерство образования и науки Российской Федерации) vysoké školy, aby provedly expertízu slovníků pro pravopis a jeho normy. V roce 2009 vyšel seznam závazných gramatik a slovníků, které obsahují normy moderního ruského jazyka.¹³⁶

Jedná se o tyto čtyři příručky:

1. Орфографический словарь русского языка. Букчина Б. З., Сазонова И. К., Чельцова Л. К. – М.: <АСТ-ПРЕСС >, 2008. – 1288 с.
2. Грамматический словарь русского языка: Словоизменение. Зализняк А. А. – М.: – <АСТ-ПРЕСС >, 2008. – 794 с.
3. Словарь ударений русского языка. Резниченко И. Л. - М.: <АСТ-ПРЕСС >, 2008. – 943 с.
4. Большой фразеологический словарь русского языка. Значение. Употребление. Культурологический комментарий. Телия В. Н. – М.: <АСТ-ПРЕСС >, 2008. – 782 с.¹³⁷

Velkými písmeny se z výše zmíněného výčtu závazných gramatik zabývá *Орфографический словарь русского языка. Букчина*.¹³⁸ Ostatní příručky se věnují deklinaci, konjugaci, přízvuku a frazeologii.

¹³⁶ STĚPANOVÁ, Ludmila. *Sovremennyy russkij jazyk: prazdnik verbal'noj svobody: Současný ruský jazyk: triumf verbální svobody*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. 190 s. ISBN 978-80-244-2953-3. s. 10-11.

¹³⁷ *Ibid.*, s. 12.

¹³⁸ *Ortografický slovník ruského jazyka*.

Kromě těchto zmíněných publikací existují i jiné příručky pro pomoc s pravopisem. Jedná se o různé učebnice ortografie, které se zabývají například zdvojenými souhláskami, psaním složených slov, slovními druhy, interpunkcí, rozdělovacími znaménky apod.

7. Vývojové tendence pravopisu

Jednotlivá vydání *Pravidel českého pravopisu* se snažila o zjednodušení zásad pro psaní velkých písmen, aby jim mohl porozumět každý uživatel jazyka. Od roku 1993 jsou v této příručce velké změny, které nově formulují zásady pro psaní počátečních písmen v různých názvech, například v toponymech, kde je ve víceslovných názvech povinnost psát s kapitálkou bližší určení názvu, které stojí za předloškou (*Kostelec nad Černými lesy*).

PČP jsou poměrně komplexní pravopisnou příručkou, která pomáhá uživatelům jazyka vyřešit ortografické problémy, ale kromě ní dnes existují i internetová *Pravidla českého pravopisu*¹³⁹, která se mohou nabízet jako první pomoc. Zároveň tak může dobře posloužit *Internetová jazyková příručka*, která je také dostupná on-line.

I přes výčet těchto možností si mnoho uživatelů není jisto, jak správně velká písmena užívat. Jak již bylo zmíněno, tendence směřují ke stále větší jednoduchosti, takže je dost možné, že se jednou zásady pro psaní velkých písmen změní natolik, že se majuskule bude psát ve všech částech názvu, ať už se bude jednat o jméno vlastní nebo obecné. Po příklonu k americko-anglickému úzu by se velká písmena mohla psát také ve všech plnovýznamových slovech ve víceslovných názvech písní, knih, filmů, ale také historických událostí (např. *druhá světová válka – the Second World War*).

Velká písmena jsou oblastí, ve které mnoho uživatelů jazyka chybuje. Z článku na *Aktuálně.cz* vyplývá, že zásady pro jejich psaní ovládá jenom 59% lidí, přesto si však většina Čechů nepřeje změnu pravopisu, což ukázaly výsledky průzkumu Ústavu pro jazyk český, ve kterém bylo dotazováno více než 18 600 účastníků.¹⁴⁰

Jak již bylo zmíněno, úzus v češtině by se mohl měnit také kvůli stále většímu vlivu angličtiny. Náš jazyk je v této době neustále v kontaktu s cizími jazyky, což jej také velmi ovlivňuje. Pisatelé tak často mohou použít velké písmeno tam, kde podle českých pravidel a zásad být nemá.¹⁴¹

Správné užití velkého písmena je v češtině často podmíněno dobrými obecnými znalostmi, což má (zvláště v toponymech) velmi často vliv na správné užití

¹³⁹ Internetový odkaz: <https://www.pravidla.cz/>.

¹⁴⁰ ČTK. V psaní velkých písmen Češi chybují, změnu ale nechťejí. *Aktuálně.cz* [online]. 1.11.2012 [cit. 20.11.2016]. Dostupné z: <http://zpravy.aktualne.cz/domaci/v-psani-velkych-pismen-cesi-chybujizmenu-ale-nechteji/r?i:article:762082/>.

¹⁴¹ *Ibid.*

majuskule. Velmi dobře je to vidět v těchto pojmenováních: *Černá Hora* (stát), *Černá hora* (jméno hory), *černá hora* (obecné označení) – tyto názvy zní všechny stejně, ale píší se různě, protože se vždy jedná o označení něčeho jiného.¹⁴²

V pojmenování různých konferencí, dohod, ale i staveb hraje často důležitou roli také výjimečnost, protože často právě podle ní se určuje, kde se napíše majuskule a kde minuskule. *Pravidla českého pravopisu* v některých pojmenováních ponechávají pisateli určitou volnost, což také může být příčinou nejistoty v psaní velkých písmen.

Pokud by se postupem času čeština přikláněla ke změně pravopisných zásad, bylo by zřejmě vhodné učinit pravidla jednotnější a neponechávat tolik možností, jak pojmenování psát. Přesto zřejmě v některých názvech nepůjde udělat změna, a to například v pojmenování *Jižní Amerika x jižní Evropa* (v prvním případě se jedná o vlastní jméno světadílu, v případě druhém jde o označení určité oblasti, které není propriem, a proto se zde píše minuskule).

¹⁴² SVOBODOVÁ, Ivana. Názory učitelů na psaní velkých písmen. *Asociace češtinářů* [online]. 30.5.2015 [cit. 20.11.2016]. Dostupné z: <http://www.ascestinaru.cz/ivana-svobodova-nazory-ucitelu-na-psani-velkych-pismen/>.

Závěr

Velká písmena jsou nedílnou součástí pravopisu. V počátcích se v české ortografii objevovala nesystematicky a neměla přesné zásady pro užívání. Humanismus a knihtisk přinesly postupně sjednocení úzu a velkým písmenům začínala být věnována větší pozornost. Na počátku 20. století se začala pomalu formovat *Pravidla českého pravopisu*, kde měla svou část i velká písmena.

PČP již od svého počátku prohlubují problematiku psaní velkých písmen. V příručce *Pravidla českého pravopisu praktickými příklady vysvětlená* z roku 1894 se objevují příklady, které demonstrují zásady pro psaní velkých písmen jak v antroponech, tak v toponymech, ale zvláště se jevům nevěnují. *Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví* z r. 1902 ukazují první krok k uspořádání komplexních zásad pro psaní velkých písmen. Propriím se tato publikace věnuje hlouběji.

Každé následující vydání příručky obohatilo část věnovanou psaní velkých písmen o nové poznatky, některé vydání provedlo drobné úpravy. Největší pokrok je vidět u *Pravidel českého pravopisu* z roku 1957, kdy došlo k nápravě větších nedostatků, jež v příručce přetrvávaly. Šlo hlavně o zjednodušení úzu. I přesto v P 1957 zůstaly nesrovnalosti a úzus nebyl zcela jednoznačný, týkalo se to především víceslovných pojmenování s předložkou, kde nebyla jednotná zásada. Psaní velkých písmen je komplikované i pro současného uživatele jazyka, a to i přesto, že jsou *Pravidla* z roku 1993, která vychází v podstatě nezměněné podobě dodnes (poslední vydání je z roku 2014), poměrně propracovaná a podávají komplexní obraz této problematiky. Jako všechna ostatní vydání PČP se i ta z r. 1993 snažila o podání jednoduchého výkladu, což v tomto případě vedlo k ucelenosti a srozumitelnosti všech zásad. Od roku 1957 navíc vychází PČP také v akademické verzi, která může posloužit nejen školám, ale i odborným pracovníkům. Výsledky mého srovnání prezentuje Tabulka č. 1.

Pomoc s psaním velkých písmen může pisatel hledat nejenom v *Pravidlech českého pravopisu*. K dispozici je také jejich webová verze, která je dostupná každému, avšak při přetrvávajících problémech se může pisatel obrátit na jazykovou poradnu Ústavu pro jazyk český AV ČR, jež má dlouhou tradici a bohaté zkušenosti s řešením pravopisných problémů. Z průzkumů poradny vyplývá, že dotazy týkající se

psaní velkých písmen jsou velmi časté. Problém pisatelům činí především toponyma, a to hlavně státní celky, různá území a místní jména.

Ve své práci jsem se také věnovala kodifikaci pravopisu ve slovenštině a ruštině. Ve slovenštině lze najít *Pravidlá slovenského pravopisu*, která mají velmi podobnou strukturu jako PČP a věnují se velkým písmenům podobně jako naše *Pravidla*. V ruštině naopak není jedna souhrnná příručka, ale existují čtyři závazné publikace pro pravopis. Každá se věnuje určité gramatické oblasti, včetně velkých písmen.

Na závěr jsem se zabývala vývojem češtiny, jejími tendencemi a možnostmi, kterými by se mohla v budoucnu vydat. V češtině převažuje tendence směřující k jednoduchosti, což by v jejím dalším vývoji mohlo vést až k takové změně, kdy se bude podle amerického-anglickému úzu psát na začátku každého plnovýznamového slova velké písmeno.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Pospíšilová Lenka

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Josef Línek, Ph.D.

Počet znaků: 93 258

Počet příloh: 2

Počet titulů použité literatury: 23

Klíčová slova: Pravidla českého pravopisu, kodifikace, velká písmena, pravopis, jazyk, úzus

Keywords: Czech Orthographic Handbooks, codification, capital letters, orthography, language, principles

Anotace diplomové práce: Práce prozkoumává problematiku psaní velkých písmen tak, jak je reflektována v jednotlivých *Pravidlech českého pravopisu* vydávaných od začátku 20. století. Podává obraz historie pravopisu a také teorii dalšího možného vývoje psaní velkých písmen. Práce sleduje hlavní vývojové tendence jednotlivých případů, v nichž se užívá majuskule, popisuje vývoj těchto případů a také jejich strukturu. Práce se jednotlivě věnuje funkcím, které mohou velká písmena plnit, k čemuž využívá vybraných vydání *Pravidel*. Dále se práce zabývá typy pojmenování, podle rozdělení v *Pravidlech* vydaných v roce 1993 a srovnávací metodou hledá jejich shody a rozdíly v jednotlivých příručkách.

Resumé

This bachelor thesis deals with the language phenomena that are part of the grammar tradition, enabling the formation of *Pravidla českého pravopisu* (Czech language grammar book) at the beginning of the 20th century. It will deal with the history of orthography since its beginnings until the tradition of the grammar book started.

The thesis will focus on the parts dealing with capital letters according to the structure of academic grammar book from 1993. It compares this division with the structure of several other chosen editions, namely from the years 1902, 1926, 1941, 1957 and the 1854 edition of *Pravidla českého pravopisu praktickými příklady vysvětlená* (Czech language grammar book explained through practical examples). The capital letters are analysed according to their individual functions as explained in the grammar book from 1993. Specifically, it deals with using uppercase letters in writing proper nouns (especially anthroponyms, toponyms and chrematonyms), in expressing respect to a person or people, or in the beginning of a sentence or an abbreviation.

The bachelor thesis also examines if the grammar book is sufficient and if it provides adequate information the language user needs to correctly resolve any grammar problem concerning the usage of capital letters. This is also the reason why this bachelor thesis also focuses on the project of Jazyková poradna (Language centre) run by Ústav pro jazyk český AV ČR (Language institute for Czech language). This project helps the language users with resolving ambiguous aspects of the grammar and supplies the source of information for resolving any other linguistic problem. Another alternative information sources the language user can utilize are also included in the analysis. Nowadays they are usually in the form of internet links such as *Internetová jazyková příručka* (Internet language handbook) with both dictionary part and explanatory part.

Použité prameny a literatura

Prameny

ČTK. V psaní velkých písmen Češi chybují, změnu ale nechtějí. *Aktuálně.cz* [online]. 1.11.2012 [cit. 20.11.2016]. Dostupné z: <http://zpravy.aktualne.cz/domaci/v-psani-velkych-pismen-cesi-chybuji-zmenu-ale-nechteji/r~i:article:762082/>.

Internetová jazyková příručka [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, © 2008-2016. [cit. 20. 11. 2016]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>.

Jazyková poradna. Co je jazyková poradna. *Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky* [online]. ÚJČ AV ČR: ©2015 [cit. 19. 11. 2016] Dostupný z: <http://www.ujc.cas.cz/jazykova-poradna/co-je-jazykova-poradna.html>.

Jazyková poradna. Zajímavé dotazy. *Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky* [online]. ÚJČ AV ČR: ©2015 [cit. 19. 11. 2016] Dostupný z: <http://www.ujc.cas.cz/jazykova-poradna/dotazy/>.

Kodifikačné príručky. *Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied* [online]. JÚĽŠ SAV: ©2011 [cit. 20.11.2016]. Dostupné z: http://www.juls.savba.sk/kodifikacne_prirucky.html.

SVOBODOVÁ, Ivana. Názory učitelů na psaní velkých písmen. *Asociace češtinářů* [online]. 30.5.2015 [cit. 20.11.2016]. Dostupné z: <http://www.ascestinaru.cz/ivana-svobodova-nazory-ucitelu-na-psani-velkych-pismen/>.

Literatura

BAČKOVSKÝ, František. *Oprávec poklésků mluvnických neboli Brus jazyka českého*. 4. zcela přeprac. vyd. V Praze: Bačkovský, 1894. 284 s.

BERGER, Tilman. Argumentace reformátorů českého pravopisu v letech 1780-1850. In: *Dějiny českého pravopisu (do r. 1902)*. Brno: Host, 2010, s. 343-359. ISBN 978-80-7294-508-5.

Brus jazyka českého. V Praze: nákladem Theodora Mourka, 1877. 200 s.

CEJNAR, Jiří. Odraz znělostní asimilace sykavek v spřežkových pravopisných systémech v češtině. *Slovo a slovesnost*. 30, 1969, č. 2. s. 150-156.

DANEŠ, František. Porady o nových Pravidlech českého pravopisu. *Naše řeč*. 36, 1953, č. 3-4, s. 124-127.

DOBROVSKÝ, Josef. *Podrobná mluvnice jazyka českého v redakcích z roku 1809 a 1819*. V Praze: Komise pro vydávání spisů Josefa Dobrovského při Královské české společnosti nauk, 1940. 991 s.

DOLEŽAL, Augustin Jar. *Pravidla českého pravopisu 1941-1946: Přehled změn*. Praha, 1946. 16 s.

GEBAUER, Jan. *Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé*. Praha: náklad F. Tempský, 1900. 496 s.

HAVRÁNEK, Bohuslav (ed.). *Pravidla českého pravopisu*. 1. vyd. Praha, 1957. 477 s.

HAVRÁNEK, Bohuslav. Přehled vývoje českého jazyka s hlediska marxistického. *Naše řeč*. 35, 1951, č. 5-6. s. 81-93.

HLAVSA, Zdeněk (ed.). *Pravidla českého pravopisu*. 1. vyd. Praha: Academia, 1993. 391 s. ISBN 80-200-0475-0.

HLAVSA, Zdeněk (ed.). *Pravidla českého pravopisu*. 1. vyd. Praha: Academia, 2002. 391 s. ISBN 80-200-0475-0.

HLAVSA, Zdeněk. Jak psát a zkracovat názvy nových institucí. *Naše řeč* 52, 1969, č. 5, s. 309-310.

HLAVSA, Zdeněk. Nová Pravidla českého pravopisu. In *Co přinášejí nová pravidla českého pravopisu*. Ed. O. Martincová. Praha: Učitelská unie, 1991, s. 23 - 26.

HLAVSA, Zdeněk. Psaní velkých písmen. In *Co přinášejí nová pravidla českého pravopisu*. Ed. O. Martincová. Praha: Učitelská unie, 1991, s. 27 - 33.

HRUŠKOVÁ, Zdenka. Vánoce, Velikonoce, letnice. *Naše řeč* 82, 1999, č. 5, s. 268.

JEDLIČKA, Alois a ŠMILAUER, Vladimír. Tvarosloví v školních Pravidlech českého pravopisu. *Naše řeč*. 41, 1958, č. 5-6, s. 138-149.

JEDLIČKA, Alois. Deset let péče o český jazyk. *Naše řeč*. 38, 1955, č. 5-6, s. 146-157.

KAČALA, Ján (ed.). *Pravidlá slovenského pravopisu*. Bratislava: Veda, 1991. ISBN 80-224-0080-7.

KŘÍSTEK, Václav. Staročeské pravopisné systémy. In: *Malý staročeský slovník*. Praha: SPN, 1978, s. 693–698.

KUCHAŘ, Jaroslav. Nová skupina vlastních pojmenování. *Naše řeč*. 48, 1965, č. 1, s. 16-20.

MACHÁČKOVÁ, Eva. Co přinášejí nová Pravidla českého pravopisu. *Naše řeč* 75, 1992, č. 3, s. 148-150.

MARTINCOVÁ, Olga (ed.). *Co přinášejí nová pravidla českého pravopisu*. Praha: Učitelská unie, 1991, 51 s.

NECHUTOVÁ, Jana, ŠLOSAR, Dušan a VEČERKA, Radoslav. *Čítanka ze slovanské jazykovědy v českých zemích*. 1. vyd. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1982. 160 s.

PECIAR, Štefan. Výskum a normovanie slovenského pravopisu a výslovnosti po roku 1945. *Slovenská reč*, 25, 1960, č. 4-5, s. 205-213.

PLESKALOVÁ, Jana (ed.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007, 683 s. ISBN 978-80-200-1523-5.

PLESKALOVÁ, Jana. Vývoj českého pravopisu. In: *Přednášky a besedy z XXXVI. Běhu LŠSS*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 102-111. ISBN 80-210-3160-3.

PLESKALOVÁ, Jana. Vývoj pravopisu ve staré češtině z pohledu dějin jazykovědné bohemistiky. In: *Dějiny českého pravopisu (do r. 1902)*. Brno: Host, 2010, s. 17-29. ISBN 978-80-7294-508-5.

POLÍVKOVÁ, Alena a KLIMEŠ, Lumír. Z jazykové poradny. *Naše řeč*. 64, 1981, č. 3. s. 167-168.

POLÍVKOVÁ, Alena. Pravidlá slovenského pravopisu. *Naše řeč*, 76, 1993, č. 1, s. 41-43.

PORÁK, Jaroslav. *Humanistická čeština. Hláskosloví a pravopis*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1983, 171 s. Acta Universitatis Carolinae.

Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů. V Praze: Státní nakladatelství, 1946. LXIII, 192 s.

Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů. Praha: Státní nakladatelství, 1926. 152 s.

Pravidla českého pravopisu: praktickými příklady vysvětlená. Praha: C. k. sklad normálních školních knih, 1854. 52 s.

Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví. Vídeň: Císařský královský školní knihosklad, 1902. 190 s.

PRAVDOVÁ, Markéta a SVOBODOVÁ, Ivana (ed.). *Akademická příručka českého jazyka.* Praha: Academia, 2014. 533 s. ISBN 978-80-200-2327-8.

Psaní velkých písmen. *Naše řeč.* 33, 1949, č. 5-6. s. 116.

SEDLÁČEK, Miloslav. K vývoji českého pravopisu. Část 1. *Naše řeč,* 76, 1993, č. 2. s. 57-71.

SMEJKALOVÁ, Kamila. Úskalí současné češtiny z hlediska klientů jazykové poradny. *Naše řeč.* 88, 2005, č. 3, s. 128-134.

STĚPANOVÁ, Ludmila. *Sovremennij russkij jazyk: prazdnik verbal'noj svobody: Současný ruský jazyk: triumf verbální svobody.* 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. 190 s. ISBN 978-80-244-2953-3.

SVOBODOVÁ, Ivana. Analýza dotazů z jazykové poradny. *Naše řeč.* 71, 1988, č. 3, s. 118-128.

SVOBODOVÁ, Ivana. Dům U Černé Matky Boží. *Naše řeč.* 87, 2004, č. 5. s. 269-270.

SVOBODOVÁ, Ivana. O psaní velkých písmen (Na pozadí poradenské počítačové databáze). *Naše řeč* 83, 2000, č. 1. s. 17-29.

ŠTEYER, Matěj Václav a NEČAS, Daniel (ed.). *Žáček, aneb, Výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psátí neb tisknouti.* 4. vyd., (1. novodobé). Praha: Akropolis, 2001. ISBN 80-7304-012-3. 184 s.

VÁHALA, František. Pravidla slovenského pravopisu. *Naše řeč,* 37, 1954, č. 1-2, s. 33-39.

VÁHALA, František. Příprava nového vydání Pravidel českého pravopisu. *Naše řeč.* 35, 1951, č. 5-6. s. 115-117.

VÁHALA, František. Vyjde nové vydání Pravidel českého pravopisu. *Naše řeč.* 39, 1956, č. 7-8. s. 214-224.

Změny v Pravidlech českého pravopisu, I. *Naše řeč.* 26, 1942, č. 3., s. 80-86.

Příloha

Tabulka č. 1 - Přehled zastoupení jednotlivých částí výkladu o velkých písmenech ve sledovaných ortografických příručkách

		1854	1902	1926	1941	1957	1993
Vlastní jména							
	Jména živých bytostí a bytostí tak pojatých	Ano**	Ano **	Ano *	Ano	Ano	Ano
	Jména hvězdářská a zeměpisná				Ano	Ano	Ano
	Oficiální jména institucí a organizací	/	/	Ano	Ano	Ano	Ano
	Jména dokumentů, výtvorů apod.	/	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
	Jména výrobků, plodů a rostlin	/	/	/	/	Ano	Ano
	Označení významných událostí a období	/	/	/	Ano	Ano	Ano
	Jména vyznamenání a cen	/	/	/	/	Ano	Ano
Vyjádření zvláštního vztahu k osobě nebo věci							
	Výraz úcty	Ano	Ano	Ano*	Ano	Ano	Ano
	Některé tradiční tituly	/	Ano	Ano*	Ano	Ano	Ano
	Prostředek zdůraznění	/	/	/	/	Ano	Ano
Začátek větného celku							
	Začátek každého větného celku	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
	Uvnitř jiné věty jako přímá řeč nebo citát	Ano	/	Ano	Ano *	Ano	Ano
	Začátek výčtu	/	/	/	/	Ano	Ano
Ustálené zkratky, značky a zkratková slova							
		/	/	Ano	Ano	Ano	Ano

* skupiny jsou rozlišeny, ale nejsou uvedeny zvlášť

** příručka nerozlišuje dané skupiny, uvádí pouze příklady

	bez výkladu
	poznámky k příkladům
	s výkladem

Tabulka č. 2 - Srovnání struktury výkladu velkých písmen PČP 1993 a Akademické příručky českého jazyka

PČP 1993	Akademická příručka
Jména živých bytostí nebo bytostí tak pojatých	Jména živých bytostí a přídavná jména od nich odvozená
Jména hvězdářská a zeměpisná	Hvězdářská jména a astrologická znamení
	Světadíly, země, území
	Vodstva, hory, pohoří, nížiny
	Obce, městské části, sídliště
	Ulice, třídy, nábřeží, náměstí, mosty, sady, zahrady, aleje, kolonády
	Přírodní útvary
	Stavby a jejich části, stanice a zastávky
Oficiální jména institucí, organizací a jejich orgánů	Organizace (státy, správní oblasti, ministerstva, školy apod.)
	Organizační složky (pobočka, úsek, odbor apod.)
Jména dokumentů, výtvorů apod.	Dokumenty, umělecká a odborná díla
Jména vyznamenání a cen	Vyznamenání
Označení významných událostí a období	Dějinné události, památné dny a svátky
	Akce, soutěže
Jména výrobků, plodů a rostlin	Výrobky, odrůdy, plemena
	Zástupné názvy